

Autisme

in het jeugdwerk

Brochure voor leidinggevenden

Autisme in het jeugdwerk

Brochure voor leidinggevenden

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Hoofdstuk 1 <i>Algemene informatie over autisme</i>	7
Hoofdstuk 2 <i>Jongeren met autisme in het jeugdwerk</i>	15
Hoofdstuk 3 <i>De houding en vaardigheden van de jeugdwerker</i>	21
Hoofdstuk 4 <i>De jeugdwerker en de groep</i>	29
Hoofdstuk 5 <i>Een beetje autistisch!?</i>	39
Literatuur en websites	46
E-mailadvies pastoraat	49
Informatie organisaties	50

Voorwoord

Enkele organisaties vragen sinds 2008 aandacht voor autisme in de kerkelijke gemeente. Na twee studiedagen gaf de werkgroep 'Autisme in de kerk' een brochure uit voor ambt dragers. Deze wordt niet alleen door ambts dragers positief beoordeeld. De Nederlandse Vereniging voor Autisme noemt in een recensie de kwaliteit van de informatie hoog, de adviezen goed en de toon opvallend betrokken en warm.

In contacten met de projectmedewerker autisme van Helpende Handen, Lianne Boele, gaven de landelijke jeugdbonden aan dat er behoefte is aan verdere uitwerking van het thema voor het kinder- en tienerwerk. Daarin voorziet deze uitgave.

Waarom een brochure voor het jeugdwerk?

Voor leidinggevendenden is het meestal geen vraag of jongeren met autisme welkom zijn op de club of de vereniging. De meesten hebben een warm hart voor jongeren en een oprecht verlangen om hen te betrekken bij de gemeente van Christus. Steeds weer zijn ze bereid om in hun vrije tijd met jonge mensen stil te staan bij Gods liefde, die Hij heeft geopenbaard in de Heere Jezus Christus (Johannes 3: 16). Leidinggevendenden zullen al het mogelijke doen om iedere jongere in de gemeente met deze boodschap te bereiken.

In de praktijk valt het niet altijd mee om jongeren met autisme te betrekken bij het jeugdwerk. Soms lijken ze geen behoefte te hebben aan contacten in de gemeente. Soms roept hun aanwezigheid vragen op, omdat ze zich anders gedragen of omdat ze andere interesses hebben. Dat kan lastig zijn voor henzelf, maar ook voor anderen in de groep. De auteurs geven in deze brochure informatie en handvatten voor het scheppen van een veilige sfeer voor alle jongeren.

Te veel aandacht voor autisme?

Misschien vraagt iemand zich af of het niet overdreven is om speciale aandacht te vragen voor autisme. Maar willen mensen met autisme zich thuis voelen in de gemeente, dan is het nodig dat anderen zich proberen te verplaatsen in hun denk- en leefwereld.

Om te ontdekken hoe iemand anders de wereld ziet, kan het goed zijn om eens door de bril van de ander te kijken. Wie bijvoorbeeld naar de kerkdienst kijkt door de bril van een vluchteling uit Azië of Afrika, zal merken dat gewoonten die hij zelf positief waardeert voor iemand uit een andere cultuur onbegrijpelijk zijn en zelfs vervreemdend kunnen werken. Om die bril te kunnen gebruiken, is informatie nodig over het land waar de vluchteling vandaan komt en over de manier waarop daar de gemeente van Christus gestalte krijgt. Schriftelijke informatie kan helpen, maar het contact met de vluchtelingen zelf is onmisbaar.

In deze brochure stimuleren de auteurs het jeugdwerk te bekijken door de bril van een jongere met autisme: de 'autibril'. Ook daarvoor geldt dat schriftelijke informatie belangrijk is, maar dat het persoonlijke contact met mensen met autisme het beste middel is om hun wereld te leren kennen.

Wat is de inhoud van deze brochure?

Hoofdstuk 1 van de brochure geeft informatie over autisme en over onderzoek naar de geloofsbeleving van mensen met autisme. Het is een aanzet om de lezer te helpen de 'autibril' op te zetten. In de volgende hoofdstukken betrekken de auteurs deze informatie op het jeugdwerk. In hoofdstuk 2 staan concrete situaties die de moeilijkheden van jongeren met autisme illustreren. Hoofdstuk 3 geeft handvatten voor mogelijke oplossingen.

Maar een leider van de club of vereniging heeft natuurlijk niet alleen oog voor de jongere met autisme. Ook de andere leden hebben aandacht nodig en voor hen is het niet minder belangrijk dat ze zich op de vereniging thuis voelen. Daarom vraagt hoofdstuk 4 aandacht voor het groepsproces op de vereniging. Leidinggevend worden gestimuleerd jongeren te betrekken bij de speciale aandacht die een groepslid met autisme nodig heeft. Met het oog daarop geeft zij in hoofdstuk 5 beknopte informatie over autisme in de taal van jongeren. Deze informatie is nog eens samengevat in een flyer, die aan de brochure is toegevoegd. Deze flyer kunnen leidinggevend aan jongeren geven als een groepslid autisme heeft. Voor jongeren die meer informatie willen, kunnen zij hoofdstuk 5 kopiëren.

Tenslotte

Auteurs en leden van de werkgroep 'Autisme in de kerk' hebben enthousiast aan deze brochure gewerkt. De redactie bedankt drs. N.C. van Velzen die de teksten binnen korte tijd heeft aangepast aan de regels van de Nederlandse taal. Dat neemt niet weg dat de redactie verantwoordelijk blijft voor fouten die u toch nog aan mocht treffen.

Wie zich verder wil verdiepen in het onderwerp vindt achterin de brochure literatuur en websites. Leidinggevend die behoefte hebben aan toerusting of die advies willen over concrete situaties, kunnen terecht bij de organisaties die eveneens in de brochure zijn vermeld.

*Namens de redactie,
drs. P.A.J. van Dijke-Reijnoudt*

1 Algemene informatie over autisme

drs. P.A.J. van Dijke-Reijnoudt

Het woord autisme is afgeleid van het Griekse woord 'autos'. Dit woord betekent 'zelf'. Het verwijst naar één van de belangrijkste problemen van mensen met autisme. Ze hebben moeite met het maken van contact met anderen en lijken op zichzelf gericht. In 1943 beschreef Leo Kanner voor het eerst de autistische stoornis: het huidige klassiek autisme of kernautisme. Daarnaast zijn nu andere vormen van autisme bekend, die samen de 'autismespectrumstoornissen' vormen.

Wat zijn autismespectrumstoornissen?

Autismespectrumstoornissen zijn ontwikkelingsstoornissen met waarschijnlijk een neurobiologische oorzaak. Ze hebben ingrijpende gevolgen voor de ontwikkeling van jonge kinderen. Vrijwel alle aspecten worden door het autisme beïnvloed: het praten, de manier van leren en spelen, de zelfstandigheid, de motoriek en zo meer. Het woord spectrum geeft aan dat het gaat om verschillende stoornissen die aan elkaar verwant zijn.

Het grootste probleem van mensen met een stoornis in het autistisch spectrum is dat ze moeite hebben met het inschatten en begrijpen van sociale situaties. Toch vallen de problemen in het contact niet altijd het meest op. Soms trekt de manier van praten, de houterige motoriek of dwangmatige belangstelling meer aandacht. Autisme komt bij ieder persoon anders tot uiting. Dé autist bestaat niet.

Autisme valt onder de psychiatrische stoornissen en wordt geclassificeerd volgens de criteria van de DSM-IV-TR. Dat is een systeem dat in de hele wereld wordt gebruikt om psychische stoornissen te beschrijven. De DSM-IV-TR onderscheidt vijf groepen stoornissen binnen het spectrum. De bekendste zijn:

- *klassiek autisme of kernautisme*

Als alle kenmerken van de stoornis in de loop van de ontwikkeling duidelijk naar voren komen, is er sprake van klassiek autisme. Die kenmerken zijn: beperkingen in de omgang met anderen, een afwijkende taalontwikkeling en communicatie, beperkte interesses en de neiging om bepaald gedrag steeds te herhalen.

- *de stoornis van Asperger*

Deze stoornis is genoemd naar de Weense kinderarts, dr. Hans Asperger. Ook bij deze stoornis staat de moeite in de omgang met andere mensen centraal en komen opvallende interesses en gedragingen voor. Er is echter geen achterstand in de taalontwikkeling en er is altijd sprake van een normale en soms hoge intelligentie.

- **PDD-NOS**

PDD-NOS betekent: Pervasive Development Disorder, Not Otherwise Specified. Of: Pervasieve Ontwikkelingsstoornis, Niet Anderszins Omschreven. Deze stoornis lijkt op klassiek autisme. Ook bij PDD-NOS zijn er beperkingen in het sociale contact en specifieke interesses, naast herhalend gedrag. De kenmerken zijn echter onvoldoende om de diagnose 'autisme' te stellen. PDD-NOS is een soort 'restcategorie'. Dat betekent overigens niet dat het geen ernstige stoornis is.

De grenzen tussen klassiek autisme, de stoornis van Asperger en PDD-NOS zijn soms moeilijk aan te geven. Tussen mensen met dezelfde diagnose kunnen grote verschillen zijn in kenmerken en gedrag en in de manier waarop de stoornis zich ontwikkelt.

Wat zijn de kenmerken van autisme?

De drie hoofdkenmerken van stoornissen binnen het autismespectrum zijn:

- problemen in de sociale interactie
- problemen in de communicatie
- stereotYPE gedragingen of interesses en/of zich herhalend gedrag of spel

Sociale interactie

Alle mensen met een stoornis in het autistisch spectrum hebben moeite met sociaal contact. Al heel jong valt op dat kinderen moeite hebben met het aangaan van relaties. Het lijkt alsof ze geen interesse hebben in anderen en alleen maar contact leggen als ze iets van de ander nodig hebben. Ze vinden het moeilijk om een gevoelsrelatie aan te gaan. Ze delen hun gevoelens minder en stellen minder vragen die gericht zijn op de ander. Er is weinig wederkerigheid in het contact. Mensen met autisme lijken er weinig of geen plezier in te hebben om spontaan met anderen te praten of samen iets te doen. Velen hebben moeite met oogcontact en het begrijpen van non-verbaal gedrag. Signalen die andere mensen afleiden van iemands lichaamshouding of gezichtsuitdrukking, merken zij vaak onvoldoende op of begrijpen ze niet.

Communicatie

Communicatieproblemen komen in verschillende vormen voor. Mensen met klassiek autisme praten soms niet of praten anderen na. Sommigen vallen op door stereotiep of eigenaardig taal- of woordgebruik. Vaak komt de taalontwikkeling bij mensen met klassiek autisme laat of in een ongewone volgorde op gang. Ook bij mensen met PDD-NOS doen deze problemen zich voor, maar meestal in een lichtere mate. Mensen met de stoornis van Asperger hebben geen achterstand in de taalontwikkeling en

de verstandelijke ontwikkeling. Kinderen met deze stoornis spreken rond twee jaar een paar woorden. Als ze wat ouder zijn, komt het taalgebruik nogal eens 'ouwelijk', plechtig of overbeleefd over.

Stereotype gedragingen

Mensen met klassiek autisme hebben vaak beperkte, zich herhalende, vaste gedragspatronen, belangstelling en activiteiten. Ze zitten vast aan bekende gewoonten en raken in paniek bij kleine veranderingen. Sommigen maken steeds dezelfde ongewone bewegingen, bijvoorbeeld fladderen met de handen, draaien met de vingers of ingewikkelde bewegingen met het hele lichaam. Ook bij mensen met de stoornis van Asperger komt dit opvallende gedrag of een bijzondere interesse voor. Die interesse is meestal opvallend sterk en gaat soms over ongewone onderwerpen. Iemand kan bijvoorbeeld alles verzamelen over kerktorens. Hij wil tijdens de vakantie torens beklimmen, verzamelt plaatjes, bouwt modellen van kerktorens en vertelt er graag over. In plaats van torens, kunnen het ook computers, ridders of stenen zijn. De genoemde kenmerken zijn al voor het derde levensjaar aanwezig. Op die leeftijd is er ook al een achterstand in sociale contacten, taalgebruik en/of spel. In de loop van de tijd kunnen sommige kenmerken in ernst toe- of afnemen. Bij PDD-NOS vallen stereotiep gedrag en bijzondere interesses ook op, maar vaak minder uitgesproken dan bij de andere stoornissen binnen het spectrum.

Hoe ontstaat autisme?

Van autisme is geen duidelijke biologische, lichamelijke of psychologische oorzaak bekend. De meeste deskundigen gaan ervan uit dat het een ontwikkelingsstoornis is met een neurobiologische oorzaak. Dat wil zeggen dat de hersenen anders functioneren. Erfelijkheid speelt een belangrijke rol bij het ontstaan. Autisme komt ruim vier keer zoveel voor bij jongens als bij meisjes. Broertjes en zusjes van een kind met autisme hebben twintig tot zestig keer zo veel kans op een deze stoornis als andere kinderen. Er wordt veel onderzoek gedaan naar de genen die de kans op autisme verhogen. In verhouding tot andere kinderen hebben kinderen met autisme grotere hersenen en is de structuur soms ook anders. Het is echter nog niet duidelijk wat dit betekent voor de ontwikkeling van de autistische stoornis. Uit hersenonderzoek blijkt dat de informatieverwerking van mensen met autisme trager verloopt en over meer schakels gaat, dan bij mensen zonder autisme.

De oorzaak van autisme ligt dus niet in de omgeving. Ouders kunnen er niets aan doen dat hun kind autisme heeft. Toen autisme net werd beschreven, veronderstelde men dat kinderen autistisch werden door een kille opvoeding. Dat is niet waar. Als

kinderen extreem worden verwaarloosd, kunnen ze zich wel gaan gedragen als een kind met autisme, maar meestal verdwijnt dit gedrag langzaam als ze verder opgroeien in een normale omgeving. Luchtvervuiling en vaccinatie zijn ook als mogelijke oorzaken genoemd, maar ook daarvoor is geen bewijs.

Hoe wordt autisme vastgesteld?

Het vaststellen van autisme is niet eenvoudig. De stoornis kan niet worden vastgesteld door middel van bijvoorbeeld een EEG of vergelijkbare vorm van onderzoek. Er zijn wel vragenlijsten die een onderzoeker kan gebruiken. De onderzoeker is afhankelijk van de gegevens van ouders over de ontwikkeling van hun kind en van wat hij zelf in het contact met het kind ziet en hoort. De diagnose kan worden gesteld door een gezondheidszorgpsycholoog. In veel situaties zal deze aanvullend onderzoek laten doen door een psychiater om de diagnose te bevestigen.

Is autisme te verklaren?

Er is veel onderzoek gedaan waarbij geprobeerd is autisme te verklaren. Tot op heden is er echter niet één passende theorie. Vanuit verschillende theorieën wordt geprobeerd het autisme beter te begrijpen. Mensen met autisme kunnen zich moeilijk inleven in de gevoelens en behoeften van iemand anders. Ze vinden het moeilijk te begrijpen wat er in hen zelf en de ander omgaat. Daardoor reageren ze vaak niet passend.

Daar komt nog bij dat mensen met autisme ook moeite hebben met de wereld om hen heen. De hele wereld lijkt soms wel een puzzel, waarvan ze de verschillende stukken maar moeilijk met elkaar in verband kunnen brengen. Alles wat ze zien, horen, voelen of ruiken, kan als een chaos op hen afkomen. Ze hebben er hulp van anderen bij nodig om die chaos te ordenen. Als het niet lukt om orde aan te brengen, kunnen ze in paniek raken.

Mensen met autisme hebben behoefte aan duidelijkheid en overzicht. Ze kunnen moeilijk meerdere dingen te gelijk doen of schakelen van de ene activiteit naar de andere. In het algemeen hebben ze moeite met veranderingen.

Hoe vaak komt autisme voor?

De cijfers over het aantal mensen met een stoornis in het autistisch spectrum verschillen nogal. Dat heeft onder meer te maken met het al of niet meetellen van kinderen met PDD-NOS in de verschillende onderzoeken. Het Trimbos Instituut (2008) gaat uit van 0,6 procent van de bevolking, van wie het overgrote deel PDD-NOS heeft. De Nederlandse Vereniging voor Autismen gaat uit van ruim één procent.

Komt autisme voor in combinatie met andere problemen?

Autisme komt veel voor bij mensen met een verstandelijke beperking. Van de tien kinderen met autisme hebben er maar drie een 'normale' intelligentie. Eén op de drie kinderen met autisme heeft ook ADHD. Kinderen en jongeren met autisme krijgen nogal eens te maken met pesten en andere problemen binnen het sociale contact. Hierdoor kunnen sociale angsten ontstaan. Angst en depressie zijn regelmatig bijkomende problemen, naast het autisme. Angst kan zorgen voor agressie en vereenzaming.

Is autisme te behandelen?

Er bestaan geen behandelingen waardoor autisme kan genezen. Wel zijn er behandelprogramma's die het gedrag en welbevinden positief beïnvloeden. Bij iemand met de stoornis van Asperger of PDD-NOS zijn vaker positieve veranderingen waar te nemen dan bij iemand met klassiek autisme. Bij een kind met een gemiddelde intelligentie zijn de verwachtingen gunstiger dan bij kinderen met een verstandelijke beperking. Als het taalgebruik voor het zesde levensjaar goed op gang is gekomen, is dat ook moedgevend voor het verloop van de stoornis op latere leeftijd. Soms kunnen medicijnen helpen om bepaalde symptomen te bestrijden, zoals vermindering van storend of druk gedrag, verbetering van de stemming of vermindering van angst. Er is echter geen medicijn dat autisme geneest. Er zijn behandelaars die veronderstellen dat een dieet positief werkt. Daarvoor is nog weinig bewijs. Er zijn wel aanwijzingen dat een glutenvrij dieet mogelijk een positieve invloed heeft op de communicatie, het leren en sociaal contact.

Heeft autisme invloed op de geloofsbeleving?

Gelet op de ingrijpende gevolgen die autisme heeft voor de belevingswereld van mensen, valt te verwachten dat de stoornis ook de geloofsbeleving beïnvloedt. Een concrete en logische manier van denken, lijkt zich moeilijk te verhouden tot gelovige overgave aan God. Daarbij komt de moeite die veel mensen met een stoornis in het autistisch spectrum hebben met abstracte begrippen als zonde en genade, barmhartigheid en ongerechtigheid. Ook met beeldspraak hebben veel mensen met autisme moeite. Zo durfde een kind met autisme de straat niet in die de Bredeweg heet. De dominee had immers gezegd dat de brede weg naar de hel leidt. Mensen met een goed verstand leren van lieverlee de betekenis van beeldspraak en bepaalde uitdrukkingen. Een volwassene met een stoornis in het autistisch spectrum vertelt: "Als Jezus zegt: 'Ik ben de deur', dan dacht ik vroeger aan de voordeur van ons huis. Maar nu begrijp ik heel goed dat Jezus daarmee bedoelt dat we door Hem in God geloven!"

Onderzoek onder volwassenen

Eleos heeft in 2009 onderzoek laten doen naar de geloofsbeleving van volwassenen met autisme¹. Daaruit blijkt dat verschillende aspecten van het autisme de religieuze activiteiten zoals bidden, Bijbel lezen en kerkgang beïnvloeden. Mensen met autisme ervaren vaker dan anderen dat God niet ingrijpt in hun leven. Ze ervaren meer negatieve gevoelens, zoals boosheid en angst ten opzichte van God dan mensen zonder autisme. Ook ervaren ze minder positieve gevoelens, zoals dankbaarheid en vertrouwen. Naarmate het geloof belangrijker voor hen is, worden de negatieve gevoelens minder en de positieve meer.

Er is een duidelijke samenhang tussen autisme en angst ten opzichte van God. Deze angst hangt samen met onzekerheid. Onzekerheid over wie God is en hoe Hij handelt, kan te maken hebben met het gebrek aan tastbaarheid, concreetheid en structuur, waaraan mensen met autisme zo'n sterke behoefte hebben.

Mensen met autisme vinden het vaak moeilijk om na te denken en te praten over God. Niet alleen omdat God niet te begrijpen is, maar vooral omdat het denken over God sterk verbonden is met het denken over jezelf. Zelfreflectie is voor mensen met autisme moeilijk. Ze hebben niet alleen moeite met het begrijpen van anderen, maar ook van zichzelf. En dat beïnvloedt ook hun denken over God. In het onderzoek van Schaap-Jonker² zegt een deelnemer: "Het gaat ook zo diep over jezelf." Dit wil niet zeggen dat het gesprek over geloof en geloofsbeleving niet goed mogelijk is. Gesprek kan mensen met autisme juist helpen bij het bidden, in de Bijbel lezen en naar de kerk gaan. Het is van belang dat de gesprekspartner rekening houdt met de behoefte aan concreetheid en eenduidigheid. Dat betekent: helder taalgebruik en zoveel mogelijk aansluiten bij de visie op geloof en geloofsbeleving van de persoon met autisme. Veel mensen met autisme hebben er moeite mee dat er binnen de kerk verschillende visies op en interpretaties van de Bijbel zijn. Mede daarom is het belangrijk om in een gesprek zicht te krijgen op de visie en de beleving van de persoon met autisme. Uitleg vragen over wat iemand met autisme bedoelt en ervaart, is nodig om in het gesprek bij hem aan te sluiten. Pas dan kunnen tips of informatie steun geven bij het in praktijk brengen van religieuze activiteiten als een kerkdienst, Bijbel lezen of bidden. In het genoemde onderzoek vertelt iemand dat hij pas begreep wat bidden was toen iemand het voor hem verwoordde als 'praten met God.'

---

1 Onderzoeksrapport 'Geloven als je autisme hebt'; downloaden via www.eleos.nl

2 Schaap-Jonker, dr. Hanneke en Van Schothorst, Jannine; *Veilig bij God, over autisme, geloof en kerk*; Uitgeverij Groen, Heerenveen 2010

Onderzoek onder tieners

Ook in 2006 is binnen Eleos onderzoek gedaan naar de geloofsbeleving bij jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum³. Daaruit bleek dat zij net als hun leeftijdgenoten de aanwezigheid van God in hun leven ervaren. Zij herkenden in gebeurtenissen en omstandigheden in hun leven de invloed en de boodschap van God, net als anderen. Autisme leek geen belemmering te vormen voor de relatie met God. In dit onderzoek wijkt de geloofsbeleving van jongeren met autisme niet belangrijk af van die van hun leeftijdgenoten. Toch is het opmerkelijk dat ouders van deze jongeren relatief veel vragen over de geloofsbeleving van hun kinderen hebben. Zij zijn van mening dat er wel verschillen zijn. Dat verdient nader onderzoek. Maar het vraagt ook aandacht van ambtsdragers en anderen aan wie de (pastorale) zorg voor kinderen met autisme is toevertrouwd.

---

³ Bouwman, G. en Van der Maten-Abbink, M.; *Autisme en geloofsbeleving*; downloaden via: www.eleos.nl

2 Jongeren met autisme in het jeugdwerk

---

mevr. C.A. Boele

Autisme heeft ingrijpende gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen. Het leren begrijpen van de wereld waarin ze opgroeien, kost hun meer moeite dan andere kinderen. Wanneer ze meedoen aan het jeugdwerk, kost het leren kennen van die wereld hun ook extra energie. De vraag kan rijzen of het wel verstandig is om jongeren met autisme aan het jeugdwerk te laten deelnemen. Het is immers weer een situatie waarin een beroep wordt gedaan op hun sociale en communicatieve vaardigheden. Een situatie waarin de kans bestaat dat ze overprikkeld raken en met mensen in aanraking komen die hen niet begrijpen.

Deze vraag is terecht, maar jongeren met autisme zijn ook kinderen van de gemeente en daarom is het belangrijk dat ze eveneens de gelegenheid krijgen om deel te nemen aan activiteiten van de kerk. Dit hoofdstuk beschrijft aan de hand van een aantal waar-gebeurde situaties welke problemen zich kunnen voordoen in het jeugdwerk. In veel voorbeelden is een aantal kenmerken van autisme herkenbaar. Boven het voorbeeld wordt vermeld welk kenmerk het meest opvalt.

Sociale interactie

Anna is een meisje van 13 jaar met autisme. Ze heeft het best naar haar zin op de jeugdvereniging. De andere meiden zijn aardig tegen haar. Soms vindt Anna het wel jammer dat ze geen echte vriendin heeft, met wie ze af kan spreken.

Binnenkort gaat ze met de JV op kamp. Anna gaat liever niet mee. Ze vindt het te spannend. Omdat haar moeder zegt dat het belangrijk is om vriendinnen te maken, heeft ze zich toch opgegeven. Vanavond praten de JV-leden over de verdeling van de kamers.

Anna wil graag bij Tamara, maar haar kamer is al vol. Uiteindelijk is er nog een groepje meiden waar ze bij kan, maar die willen dat liever niet. Ze vinden haar maar vreemd. De leiding neemt het voor Anna op en gaat in gesprek met het groepje, maar voor Anna hoeft het niet meer.

Veel jongeren met autisme kunnen zich moeilijk in een ander verplaatsen. Dit kan voor problemen in de sociale interactie zorgen. Dat wil niet zeggen dat ze geen contact willen. Contact met leeftijdsgenoten is voor veel jongeren met autisme wel degelijk mogelijk. Ze hebben echter hulp nodig bij het aanleren van de sociale vaardigheden. Als ze deze goed kunnen toepassen, kunnen ze daarmee hun beperking compenseren. De omgang met anderen verloopt echter niet vanzelfsprekend, het kost moeite en kan

daardoor geforceerd overkomen. Jongeren hebben daardoor zelf ook vaak het gevoel anders te zijn dan hun leeftijdgenoten. Dat maakt dat ze zich soms terugtrekken.

Communicatie

Op de JV is het tijd voor een groepsdiscussie. Martijn vindt groepsdiscussies verschrikkelijk. Het is deze avond een ingewikkeld onderwerp. Het gaat over geloven: wanneer geloof je nu wel en wanneer niet? De argumenten vliegen over en weer. Iemand onderbouwt zijn mening met abstracte voorbeelden en Martijn begrijpt de logica hier niet van. Martijn wil om verduidelijking vragen, maar hij is te laat. Iemand anders heeft al weer een nieuw argument. Deze jongere zegt dat hij vaak somber is, omdat hij God niet in zijn leven ervaart. Martijn begrijpt dat niet: 'God is er gewoon, daar hoef je toch niets van te ervaren.' Martijn weet niet goed hoe hij de rest van de groep kan vertellen hoe hij tegen dit onderwerp aankijkt.

Veel jongeren met autisme ervaren problemen met verschillende aspecten van de communicatie. Ze nemen taal vaak letterlijk. Non-verbale communicatie kunnen sommigen moeilijk interpreteren. Als iemand zegt: 'Dat heb je weer mooi voor elkaar', zullen ze dat positief interpreteren, ook al laat iemand door zijn gezichtsuitdrukking en intonatie merken dat de opmerking kritisch bedoeld is. Veel jongeren met autisme hebben moeite met abstract taalgebruik. Daarbij komt nog dat veel jongeren met autisme gesproken taal omzetten in beelden. Hierdoor duurt verwerking van de boodschap langer. Dit kan de indruk geven dat de boodschap niet gehoord of begrepen is.

Specifieke interesses

Het is vrijdagavond. Op de club heerst een luidruchtige stemming. Een aantal kinderen is steeds aan het woord. Andere kinderen zitten te draaien op hun stoel, twee jongens zijn aan het stoeien, ze kunnen niet van elkaar afblijven. Kees, een jongen van 10 jaar met autisme, wordt er erg onrustig van. Hij probeert aan zijn buurman te vertellen dat hij naar het Spoorwegmuseum gaat. Hij is helemaal weg van treinen en kan er niet over ophouden. Zijn buurman luistert niet. Kees vindt dat vervelend, nu raakt hij de draad van zijn verhaal kwijt en begint steeds weer opnieuw. Eindelijk krijgt de leiding de groep stil, het Bijbelgedeelte dat gelezen gaat worden, wordt genoemd. Iedereen zoekt het op, behalve Kees. Hij zit nog steeds tegen zijn buurman te kletsen over de treinen die hij gaat bekijken en wat voor functies die treinen hebben. Hij wordt steeds enthousiaster, zijn buurman kijkt hem met grote ogen aan, het lijkt wel alsof hij eindelijk luistert.

Sommige jongeren met autisme hebben een bepaald onderwerp waar ze bijzondere interesse voor hebben. Deze bijzondere interesse biedt een gevoel van veiligheid. Het risico is dat jongeren met autisme aan één stuk door blijven praten over zo'n onderwerp.

Gefragmenteerde waarneming

Het is tijd voor pauze. Er wordt koffie, thee of fris ingeschonken. Iedereen staat gezellig met elkaar te kletsen. Daan staat bij een groepje, maar volgt het gesprek niet. Niemand vraagt hem iets. Na een kwartier begint de leiding de kopjes en glazen op te halen. De jongeren lopen weer langzaam naar hun plaats. Het groepje waar Daan deel van uit maakt, verspreidt zich. Daan staat nog steeds op dezelfde plaats, hij weet niet goed waar hij heen moet. Ondertussen is ook de leiding gaan zitten. Daan staat nog steeds waar hij al stond. Om zich een houding te geven, gaat hij achter het orgel zitten en speelt wat met de toetsen. De groep moet lachen. De leiding zucht en vraagt Daan ook op zijn stoel plaats te nemen. Daan kijkt naar zijn plek, daar is iemand anders gaan zitten. Hij speelt nog harder en luistert niet meer naar de leiding.

Jongeren met autisme hebben een andere manier van waarneming dan jongeren zonder autisme. Prikkel komen stuk voor stuk binnen. Veel jongeren met autisme zijn niet in staat om zelf verbanden te leggen tussen deze verschillende prikkels. Situaties moeten vaker voorkomen of uitgelegd worden. Dit zorgt voor een onveilig gevoel bij jongeren met autisme. Blijkbaar begrijpen de anderen wat de bedoeling van dat moment is, maar de jongere met autisme begrijpt dit niet.

Trage informatieverwerking

Vanavond wordt er op de JV een quiz gedaan. Frank, een jongen van 17 jaar met de stoornis van Asperger, doet ook mee. Hij is erg goed in quizvragen, vaak weet hij veel antwoorden. De regels worden uitgelegd. In het midden staat een pan met een pollepel. Als de vraag gesteld wordt en iemand weet het antwoord, dan mag hij met de pollepel in de pan slaan en het antwoord geven. De eerste vraag wordt gesteld. Vijf jongeren springen op en rennen naar de pan. Frank ook, maar hij struikelt over zijn eigen voeten en is te laat. De volgende vraag wordt gesteld. Frank springt weer op en wil de pollepel pakken. Voordat hij hem te pakken heeft, trekt iemand de pan naar zich toe en pakt de lepel. Frank is het zat. Hij krijgt nooit de kans om op tijd die lepel te pakken en dat terwijl hij alle antwoorden weet. Als de pan weer in het midden staat, staat hij op nog voor de volgende vraag gesteld wordt. Hij smijt de pan naar de andere kant en gooit de lepel naar de andere groep toe. "Hier houd dat stomme ding maar, ik ben toch steeds te laat."

Informatieverwerking verloopt bij veel jongeren met autisme trager dan bij jongeren zonder autisme. Daardoor duurt het langer voordat een vraag doordringt en duurt het ook langer voor een jongere met autisme in staat is om een antwoord te geven. Dit kan uiteindelijk tot overprikkeling leiden, omdat er steeds weer een nieuwe vraag binnenkomt, nog voordat de vorige vraag verwerkt is. Bij Frank zorgt deze overprikkeling voor een boze reactie.

Moeite met veranderingen

Tom, een jongen van 12 met autisme, heeft het naar zijn zin op de JV. Regelmatig wordt er een gezamenlijke maaltijd georganiseerd. Vanavond eten ze met z'n allen nasi. Tom ziet dat de tafels buiten worden gezet. Waarom doen ze dat nu weer? Zijn moeder zegt altijd dat de tafel die binnen staat, binnen hoort te staan en dat ze speciaal een tafel voor buiten hebben. Hij zegt er iets van, maar de andere jongens lachen hem uit en de leiding heeft geen tijd om te luisteren. "Straks, Tom, we zijn nu even bezig."

Alle tieners gaan buiten aan tafel zitten, Tom loopt er achter aan, hij begrijpt er niets van. Na het gebed staan de tieners op en gaan om de beurt met hun bord naar de leiding met de pan toe. Tom blijft zitten.

Het denken van jongeren met autisme is weinig flexibel. Situaties horen te gaan, zoals ze altijd zijn gegaan. Dit heeft met de manier van waarneming te maken, maar biedt ook veiligheid. Jongeren met autisme hebben moeite met onvoorspelbare en zich wijzigende situaties. Tom weet in dit geval niet wat er van hem verwacht wordt en kan dit zelf niet bedenken.

Moeite met verbeelding

De JV gaat op kamp. Mirjam wil ook graag mee, maar ze ziet er erg tegenop. Hoe ziet de kamplocatie eruit? Waar moet ze slapen? Wat gaan ze allemaal doen? Waar moet ze heen als het teveel voor haar wordt? Misschien is het toch wel een beetje te spannend en kan ze beter maar niet meegaan.

Jongeren met autisme zijn beperkt in staat om een samenhangend beeld te vormen van een nieuwe situatie. Hiervoor heeft een jongere verbeeldingsvermogen nodig en dit ontbreekt bij veel jongeren met autisme. Bij Mirjam valt op dat er teveel onbeantwoorde vragen zijn, waardoor ze liever niet mee gaat. Dit heeft alles te maken met het gebrek aan fantasie en zelf bedenken van mogelijkheden en oplossingen.

Overgevoeligheid voor prikkels

De groep is bezig met een activiteit. Vanavond wordt er een bouwplaat in elkaar gezet. Joanne, een meisje van 11 jaar met PDD-NOS, zit heel geconcentreerd te knippen. Knippen is niet haar sterkste punt, ze schiet vaak uit en moet het heel voorzichtig doen. Naast haar zit Simon op de schaar te wachten. Joanne heeft dit niet door en blijft heel rustig doorknippen. Simon wordt ongeduldig, voor hem gaat het veel te traag. Hij zou al klaar geweest zijn en begint met zijn vingers op de tafel te trommelen, steeds iets harder. Joanne hoort het trommelen wel, ze snapt niet waarom het geluid er is en probeert zich weer te concentreren op haar bouwplaat. Het lukt niet zo goed meer, ze schiet steeds vaker uit. De bouwplaat wordt zo helemaal niet mooi meer. Ze stopt ermee, gooit de schaar neer en roept dat ze geen zin meer heeft. Simon pakt snel de schaar. Zo, nu kan hij mooi beginnen met knippen.

Jongeren met autisme zijn vaker dan anderen, gevoelig voor zintuiglijke prikkels. Prikkels worden vaak heel intens beleefd, waardoor het als een bepaalde bedreiging kan voelen. Er kan ook een overgevoeligheid zijn voor een bepaalde prikkel, in dit voorbeeld 'geluid'. Door de overgevoeligheid in de waarneming van prikkels, kunnen jongeren met autisme hun andere vaardigheden niet meer inzetten. Ze worden als het ware geblokkeerd. De problemen in de sociale interactie en communicatie komen op zo'n moment sterker naar voren.

Autisme en een verstandelijk beperking

Stefan is een jongen van 17 jaar met autisme en een verstandelijke beperking. Hij gaat naar het speciaal voortgezet onderwijs. Stefan is altijd naar de 14+-vereniging geweest. De Bijbelstudie vond Stefan moeilijk. Met de vragen over wat het geloof voor hem betekent en hoe hij contact heeft met God, kon Stefan niet zoveel. De knutselactiviteiten vond Stefan wel fijn, dan kan hij gewoon lekker zijn gang gaan en hij is er vaak ook goed in. Stefan is nooit naar de 16+ gegaan. Er zou daar niet meer geknutseld worden en dat vindt hij jammer. Tenslotte deed hij dat het liefst.

Autisme kan samengaan met een verstandelijke beperking. Bij jongeren met autisme en een verstandelijke beperking valt op dat de ontwikkeling heel anders verloopt dan bij hun leeftijdsgenoten. Het jeugdwerk aan laten sluiten op de mogelijkheden van deze jongeren is vrij lastig en niet altijd haalbaar. Wel vinden sommige jongeren met autisme en een verstandelijke beperking het fijn om bij een groep te horen en betrokken te worden bij een aantal activiteiten.

Contact met ouders

Op de 12+ zit Gijs, een jongere met PDD-NOS. Hij valt meestal niet op. Hij kliert met de anderen mee. Eigenlijk valt hij pas op, op het moment dat hij niet stil wordt, terwijl de rest van de deelnemers wel eindelijk hun mond houden. Hij heeft niet in de gaten dat het de bedoeling is dat hij stil wordt. Hij is verontwaardigd als hij erop aangesproken wordt: "Dat wist ik toch niet, dat ik stil moest zijn?" De leiding merkt dit al een tijd en vraagt zich af wat er aan de hand is en besluit contact te zoeken met de ouders van Gijs.

Bij lang niet iedere jongere met autisme is vanaf het begin duidelijk dat hij autisme heeft. Leidinggevenden kunnen vragen hebben over het gedrag. Als een jongere redelijk in staat is om mee te komen met een groep, zullen ouders niet altijd het initiatief nemen om jeugdwerkleiders in te lichten over de problematiek. Sommige ouders zijn gewend dat hun kind altijd wel aardig meedraaide en zien het nut er niet van in. Daarbij kan er ook een angst zijn dat hun kind dan vanaf het begin een bepaald etiket heeft en niet meer de kans krijgt om zijn kwaliteiten te laten zien.

Tenslotte

In dit hoofdstuk zijn verschillende kenmerken genoemd die kunnen voorkomen bij jongeren met autisme. Niet ieder kenmerk zal bij iedere jongere aanwezig zijn. Iedere jongere met autisme is anders. De richtlijnen die in hoofdstuk 3 genoemd zullen worden, zijn daarom ook algemene handreikingen. De leidinggevende zal zelf moeten informeren en uitproberen wat het beste bij de jongere op de club past.

3 De houding en vaardigheden van de jeugdwerker

---

mevr. C.A. Boele

De leidinggevende van het kinder- en jeugdwerk heeft een bijzondere taak binnen de gemeente. Hij mag het Woord van God overbrengen op de kinderen en hen ondersteunen bij het zoeken naar de genade, die ook voor hen bedoeld is. Dit geeft jeugdwerk een diepe dimensie. Naast gezelligheid en ontspanning draagt het bij aan de geestelijke vorming van de jeugd.

Het jeugdwerk draagt bij aan het gemeente-zijn en kan een belangrijke rol spelen in het opbouwen van vriendschappen. De jeugdwerker kan een belangrijke voorbeeldfiguur zijn voor kinderen en jongeren.

Binnen de gemeente is een grote verscheidenheid aan mensen: iedereen is anders. Dit komt ook in het jeugdwerk naar voren. Die grote verscheidenheid aan kinderen wordt bijvoorbeeld zichtbaar in de diversiteit aan onderwijssoorten. Waar er in het onderwijs verschillende onderwijstypen zijn, is er in het jeugdwerk alleen een verdeling naar leeftijd. Dat vergt veel creativiteit, geduld en flexibiliteit van de jeugdwerker, omdat al deze kinderen met hun verscheidenheid samen komen op het jeugdwerk.

De jeugdwerker krijgt ook te maken met kinderen met een stoornis in het autistisch spectrum. Ook hierin geldt dat er een grote verscheidenheid is tussen kinderen. Ieder kind met autisme is verschillend. Dit hoofdstuk beschrijft verschillende manieren waarop in het jeugdwerk aangesloten kan worden op een kind met autisme. Daarbij wordt er gerefereerd aan casussen die beschreven worden in hoofdstuk 2.

Kinder- en jeugdwerk en autisme

Ouders zijn de belangrijkste informatiebron als het gaat om hun eigen kinderen. Wanneer een jongere met autisme deelneemt aan het jeugdwerk, is het raadzaam contact op te nemen met de ouders. Zij kunnen veel meer vertellen over welke benadering bij hun kind past. Jongeren kunnen vaak voor een groot deel zelf benoemen wat zij nodig hebben. Daarom is het verstandig om hen hierin te betrekken. Daarnaast is het ook belangrijk dat er contact gehouden wordt met ouders en dat men zorgt voor een vast contactpersoon. Men dient open en eerlijk te zijn over vragen en mogelijkheden. Eventueel kan een vast contactpersoon op de club aangevuld worden met een maatje voor de jongere zelf.

De houding van de jeugdwerkleider zal naar een jongere met autisme anders zijn dan naar een jongere zonder autisme. Jongeren met autisme vragen een bepaalde manier van begeleiding en doen een beroep op geduld, flexibiliteit en aanpassingsvermogen. Op het moment dat de jeugdwerkleider en het team die kan bieden, is er al veel gewonnen. De jongere krijgt de gelegenheid om deel te nemen aan het jeugdwerk en een plek in te nemen binnen de gemeente. Daarnaast komen kwaliteiten van een jongere meer naar voren als hij zich op zijn gemak voelt. Jongeren met autisme hebben namelijk ook kwaliteiten waar jongeren en ook volwassenen zonder autisme veel van kunnen leren. Men kan hierbij denken aan eerlijkheid, het vertrouwen in God, betrouwbaarheid, oog hebben voor het detail etc. Daarnaast zal blijken dat de aanpak die bij jongeren met autisme past, ook een positieve invloed heeft op jongeren zonder autisme.

Handreikingen

Maak contact met me

Het is belangrijk aan de groep te laten zien dat de jeugdwerkleider de jongere met autisme accepteert; daarin heeft de jeugdwerkleider een voorbeeldfunctie. In de casus van Anna is te lezen dat ze moeite heeft met het contact met leeftijdsgenoten en dat de leiding het hierin voor haar opneemt. Dit is heel belangrijk, alleen voor Anna komt het eigenlijk te laat. De groep heeft duidelijk laten merken dat ze haar anders vinden.

Behoeftte aan concrete en eenduidige taal

Veel jongeren met autisme hebben behoefte aan concreet taalgebruik. Figuurlijk taalgebruik, een grapje of een vergelijking wordt vaak niet begrepen. Boodschappen tussen de zinnen door merken jongeren met autisme niet op. Een jongere met autisme heeft moeite met woorden als 'straks', 'misschien' en 'een verrassing'. Wat betekent dit precies?

Concrete afspraken en duidelijke opdrachten zijn noodzakelijk. Als aan het eind van de avond gezegd wordt: "Jongelui, het is tijd" bedoelt de leidinggevende hier een heleboel mee: stop de gesprekken, ga op je stoel zitten, wees eerbiedig, we gaan danken etc. Een jongere met autisme zal zich afvragen waar het tijd voor is. Probeer in de communicatie het gebruik van teveel non-verbale communicatie zoals gezichtsuitdrukkingen en gebaren te voorkomen. Blijf neutraal.

Communicatie is niet altijd makkelijk voor mij

Op de JV is het tijd voor een groepsdiscussie, Martijn vindt groepsdiscussies verschrikkelijk. Het is deze avond een ingewikkeld onderwerp. Het gaat over geloven: wanneer geloof je nu wel en wanneer niet? Aan het begin van de week heeft een leidinggevende contact opgenomen met Martijn en zijn moeder om te vertellen dat het deze avond over dit onderwerp gaat. Ze denken met z'n drieën vast na over dit thema. De leidinggevende bespreekt met Martijn welke rol hij wil hebben in de discussie. Martijn zegt dat hij liever niet meedoet. De leidinggevende accepteert dit en vraagt wat Martijn tijdens de groepsdiscussie zou willen doen. Het lijkt Martijn leuk om vast koffie te zetten en fris in te schenken. De leidinggevende verwacht dat Martijn niet zo heel veel tijd nodig heeft om dit klaar te zetten. Ze spreken af dat als hij eerder klaar is, hij ook mag beginnen met het opruimen van de keuken. Dit heeft hij vaker gedaan, dus hij weet waar hij alles kan vinden.

Accepteer gedrag dat bij de jongere hoort. Als hij echt niet mee wil werken, verplicht hem dan niet. Zoek naar een andere oplossing. Het heeft geen zin om Martijn deel te laten nemen aan een activiteit waarin hij zich echt niet kan vinden en waar de kans op escalatie groot is. De leidinggevende bespreekt dit van te voren met Martijn en maakt concrete afspraken. Tegelijkertijd krijgt Martijn wel de gelegenheid om over het onderwerp na te denken, maar dan in een veilige setting. Martijn kan ondertussen iets doen, waar hij zijn volledige aandacht op kan richten en waarin hij niet afgeleid wordt door allerlei prikkels om hem heen. Voor een jongere is het belangrijk dat hij betrokken wordt bij de groep en ook een belangrijke bijdrage kan leveren aan zo'n avond, alleen wel op zijn manier.

Sluit aan bij mijn mogelijkheden

Als Martijn wel had willen deelnemen aan de groepsdiscussie had de jeugdwerkleider op een andere manier Martijn erbij kunnen betrekken. In dat geval geldt: zorg voor structuur, vat regelmatig samen en vraag naar de mening van de jongere zodat hij ook de gelegenheid krijgt om te reageren.

Het is dus niet zo dat er in iedere situatie een alternatief geboden moet worden. Zoek in de eerste plaats naar een mogelijkheid om de jongere mee te laten doen met de activiteit. Dit kan soms betekenen dat de activiteit aangepast moet worden. Soms is een alternatief een betere oplossing. Mogelijk kan er dan toegewerkt worden naar deelname aan de activiteit. In het geval van Martijn, zou hij door te beginnen met praten over een onderwerp in een kleine kring ook kunnen oefenen met het vertellen van zijn mening in de grote groep.

Geef me grenzen

Het voorbeeld van Kees laat zien dat hij maar blijft praten over het onderwerp trainen. Zijn buurman is niet geïnteresseerd en houdt zich met iets anders bezig. De leidinggevende kan het gevoel hebben dat hij de beleefdheid op moet brengen om te blijven luisteren. Begrens gedrag waarin jongeren aan één stuk door over een bepaald onderwerp praten. Het is goed om hierin duidelijke afspraken te maken, bijvoorbeeld: vijf minuten voor tijd, mag je de leidinggevende er iets over vertellen, daarna is het onderwerp voor die avond afgesloten.

Geef me structuur en duidelijkheid

Een jongere met autisme heeft moeite met het zelf plannen en organiseren van activiteiten. Daarom zijn situaties waarin geen duidelijkheid is, beangstigend. Dit roept veel vragen en behoefte aan bevestiging op. Dit gedrag kan claimend overkomen en ook een belasting voor de jeugdwerker zijn op het moment dat de groep stil moet worden. Door het plannen en organiseren over te nemen, wordt er meer duidelijkheid geboden. Deze duidelijkheid kan geboden worden door een vaste opbouw in het programma. Dit programma kan visueel gemaakt worden door een uitdraai van het programma op een vaste plaats te hangen. Vooral bij jonge kinderen zal het gebruik van pictogrammen beter aansluiten.

Leg me uit wat er van mij verwacht wordt

De pauze is bijna voorbij. Een leidinggevende loopt naar Daan om aan te geven dat de pauze bijna voorbij is. "Ik ga over vijf minuten de kopjes opruimen, dat betekent dat we weer verder gaan met het programma. Ga jij over vijf minuten op een lege stoel in de kring zitten?"

Geef me de tijd

Prikkels komen één voor één binnen en de verwerking ervan kost meer tijd. Daarnaast denken veel jongeren met autisme in beelden. Als een jongere met autisme een instructie krijgt, kan het langer duren voor hij een reactie geeft. De indruk kan ontstaan dat de jongere de instructie niet heeft gehoord. Als de instructie wordt herhaald, moet de jongere weer een aantal prikkels verwerken, waardoor het nog langer duurt voor er een antwoord wordt gegeven. In zo'n situatie is het beter de jongere meer tijd te geven. Controleer vervolgens ook of de boodschap is aangekomen.

Laat mij mijn kwaliteiten gebruiken in activiteiten

Vanavond wordt er op de JV een quiz gedaan. Het spel met een pan en een pollepel is inmiddels aangepast. Nu krijgt bij iedere vraag een volgende groep gelegenheid om te antwoorden. Als de groep het antwoord niet weet, krijgt een andere groep een tweede kans om te antwoorden. De groep is blij met Frank. Op iedere vraag weet hij het antwoord.

Frank krijgt de gelegenheid om deel te nemen aan de activiteit, doordat deze voor een deel is aangepast. Zijn informatieverwerking werkt trager, maar doordat de groep weet dat Frank het antwoord wel zal weten, krijgt hij de tijd om de informatie te verwerken. Hierdoor levert hij een heel belangrijke bijdrage voor de groep. De groep houdt er rekening mee dat Frank meer tijd nodig heeft om informatie te verwerken. Dat levert voor zowel Frank als voor de groep winst op.

Leg veranderingen op tijd aan me uit

Omdat de wereld waarin de jongere met autisme leeft onsamenhangend, chaotisch en onvoorspelbaar is, kan een jongere zich vast houden aan wat is afgesproken of wat gebruikelijk is. Ruimte voor uitzonderingen is er nauwelijks. Als een avond toch anders loopt dan van te voren gepland, kan dit heel verwarrend zijn en in een enkel geval voor escalatie zorgen. Voorbereiding op en uitleg van de verandering is in zo'n geval heel belangrijk. In het voorbeeld van Tom waarin hij moeite heeft met het buiten eten, had er van te voren aan hem uitgelegd kunnen worden dat de maaltijd anders zal verlopen dan gebruikelijk.

“Tom, vanwege het mooie weer gaan we dit keer buiten eten. Omdat we buiten geen tafels hebben, zetten we de tafels die binnen staan, een keertje buiten. Normaal gesproken scheppen we vanuit de keuken op en brengen wij het bord, maar vanavond mag je met je bord naar de pan toelopen, die ook buiten zal staan. Als de maaltijd is afgelopen, ruimen we alles op en worden de tafels weer naar binnen gebracht.”

Kom afspraken na

Een jongere met autisme zal de leidinggevende heel strikt aan de afspraak houden. Niet om vervelend te doen, maar omdat dit voor een jongere met autisme heel gewoon is: je houden aan de afspraken en deze strikt naleven. Het risico is dat een jongere met autisme in discussie gaat over deze afspraken en dat er geen ruimte meer is om een uitleg te geven. Frustraties kunnen dan hoog oplopen. Ga in zo'n situaties niet teveel in discussie, maar zorg dan voor een 'time-out' (zonder hem even af) en bespreek de situatie daarna in rust.

Bereid me voor op wat er komen gaat

Als het kamp dichterbij komt, gaat de leidinggevende die contactpersoon is voor Mirjam bij haar op bezoek. Mirjam krijgt de gelegenheid om haar vragen te stellen en samen zoeken ze naar een oplossing. De leidinggevende zal voor foto's van de kamplocatie zorgen. In de kamerindeling kunnen ze er rekening mee houden dat Mirjam met zo weinig mogelijk andere meiden op de kamer komt. Het programma van het kamp is nog niet helemaal bekend, maar zodra de activiteiten bedacht en uitgewerkt zijn, zal de leidinggevende nogmaals contact opnemen; dan zullen ze samen het draaiboek bekijken. Tegelijkertijd neemt ze dan de foto's van de kamplocatie mee.

Ook spreken ze af dat wanneer het op kamp teveel voor Mirjam wordt, ze dit aangeeft bij de leidinggevende en dat ze dan op haar kamer mag gaan zitten om een boek te lezen. Mirjam is opgelucht na dit gesprek. Ze weet nu wat er van haar verwacht wordt en ze krijgt al veel meer zin in het kamp. Volgende week komt de leidinggevende weer langs om nog meer te vertellen.

Voor de omgang met jongeren met autisme biedt Colette de Bruin in haar boek 'Geef me de 5' een bruikbare kapstok voor de voorbereiding van activiteiten.

Voorbeeld van 'Geef me de 5'

Wat: Een kamp van drie dagen met de jeugdvereniging, waar verschillende activiteiten gedaan zullen worden, zoals...

Wie: Voor alle deelnemers van de jeugdvereniging en de jeugdwerkleiders

Hoe: De moeder van Mirjam zal haar brengen met de auto. Er zullen nog drie meisjes meerijden

Waar: In de kamplocatie 'de Stek' in Garderen

Wanneer: Van donderdag 13 mei t/m zaterdag 15 mei

Zorg voor een rustige omgeving

Behalve dat prikkels één voor één binnenkomen, zijn jongeren met autisme ook erg gevoelig voor prikkels. Het tikken van een verwarming of het bonken tegen een tafelpoot kan zo overheersend zijn, dat de rest van wat er gebeurt verloren kan gaan.

Uit het voorbeeld van Joanne blijkt dat ze wordt afgeleid door het getrommel van de buurman met zijn vingers. Deze prikkel is vrij makkelijk weg te nemen door hem te vragen hiermee op te houden. Omgevingsprikkels zijn moeilijker weg te nemen. Omdat ze ons niet altijd opvallen, is het ook lastig om er achter te komen waar de onrust van

het de jongere vandaan komt. Als er opgemerkt wordt dat een jongere zich moeilijk kan concentreren of ergens last van lijkt te hebben, is het goed om hier naar te vragen. Probeer deze prikkels weg te nemen.

Help mij samenhang te ontdekken

Een drukke, chaotische, onvoorspelbare en onsamenhangende avond zorgt voor angst bij een jongere met autisme. Deze angst vertaalt zich vervolgens in 'lastig' gedrag. Het gedrag dat voor de leidinggevende vaak zo moeilijk is, is geen onwil van de jongere, maar onmacht. Het is een kreet om hulp. 'Help mij samenhang te ontdekken in een wereld die voor mij onvoorspelbaar en chaotisch is.' Een goede voorbereiding door de leidinggevende kan veel onrust en moeilijk gedrag voorkomen. Wat extra aandacht en regelmatig een compliment geven, kan veel doen.

Tenslotte...

Neem het de jongere met autisme serieus. Beslis niet voor de ander, maar vraag het de jongere zelf: 'wat heb je nodig?', 'wat vind je moeilijk?' en 'wat kan ik voor je doen?' Betrek de jongere zelf bij het vinden van een oplossing en bij het programma. Spreek niet over hem, maar met hem. Als het kind jonger is, betrek daarbij dan zo nodig de ouders. Een vast contactpersoon voor de jongere mag rouleren om overbelasting te voorkomen, als het maar duidelijk is wie er op dat moment de contactpersoon is.

Behalve dat de leidinggevende rekening houdt met het kind met autisme, kan dit soms ook verwacht worden van de andere verenigingsleden. Bij kinderen is dit anders. Het is niet altijd mogelijk om een heel gesprek te wijden aan de uitleg van wat autisme is. Veel kinderen onthouden het nog niet en zien ook de verschillen niet altijd. Wel kunnen kinderen geïnstrueerd worden op een bepaalde manier met het kind met autisme om te gaan. Wanneer een kind met autisme heel boos wordt, kan aan de groep uitgelegd worden dat hij even niet begrijpt wat er gebeurt. Dit kan vaker voorkomen en op zo'n moment kan aan de kinderen gevraagd worden dat ze de leidinggevende komen waarschuwen. Het is vooral belangrijk dat gedrag wordt uitgelegd, vertel erbij dat het kind met autisme hier niets aan kan doen en wat het kind zonder autisme eventueel kan doen om het kind met autisme te helpen.

4 De jeugdwerker en de groep

mevr. I.M. Janse

Dit hoofdstuk gaat over relaties tussen jongeren in het jeugdwerk en de sfeer in de groep. Als er in de groep een jongere met autisme is, vraagt dat van de leiding extra inspanning. Eén van de belangrijkste voorwaarden om een goed effect te bereiken, is een goede relatie. In het jeugdwerk is de relatie met God onmisbaar voor jeugdwerk dat op relaties gericht is. Dit bepaalt de omgang tussen de jongere en de jeugdwerker, tussen jongeren onderling en tussen de jongere en God.

De jeugdwerker heeft de mooie en spannende taak om een sfeer in de groep te creëren waarin alle jongeren zich veilig voelen. Een sfeer die liefdevol is en ruimte biedt aan verschillen, zodat jongeren kunnen ervaren dat het goed is om bij de gemeente van Christus te horen. Een sfeer die een afspiegeling is van de liefde van God zelf. De Amerikaanse schrijver Max Lucado heeft een mooi prentenboek geschreven: 'Niemand is zoals jij'⁴. Dit boek is heel goed bruikbaar om aan de groep duidelijk te maken welke sfeer je tijdens de avonden beoogt.

Voorbeeldfunctie

De jeugdwerker mag een schitterende boodschap doorgeven aan jongeren. Het is van groot belang dat de daden daarbij met woorden in overeenstemming zijn. Daar zal iedere jeugdwerker naar streven, maar de praktijk kan lastig zijn. Jongeren letten meestal scherp op deze overeenstemming, omdat ze van duidelijkheid houden. Jeugdleiders die hun woorden niet nakomen, kunnen dit het beste eerlijk toegeven. Jongeren waarderen eerlijkheid enorm en het helpt jongeren met autisme om een bepaalde gebeurtenis te zien als een 'uitzondering die de regel bevestigt'; het haalt de verwarring weg.

Hoe kan de jeugdwerker concreet de jongeren tot voorbeeld zijn? In 1 Korinthe 13 wordt een aantal concrete eigenschappen van de liefde genoemd, die ook in het jongerenwerk niet gemist kunnen worden: geduld, eerlijkheid, onzelfzuchtigheid, bescheidenheid, voor iedereen het goede zoeken, geen kwaad van de ander denken. Het is een gelukkige groep waarin deze eigenschappen mogen bloeien.

Oog voor iedereen

In het jeugdwerk is aandacht voor jongeren zonder autisme even belangrijk als voor jongeren met autisme. Voor de eerste groep is het niet makkelijk om met hun leeftijdsgenoten met autisme om te gaan. Tieners vinden het belangrijk om bij de groep te horen.

---

4 Lucado, Max; *Niemand is zoals jij* – Een verhaal voor iedereen; Ark Media Amsterdam

Zij identificeren zich graag met hun leeftijdsgenoten. Als zij gedrag zien dat voor hen vreemd en onbegrijpelijk is, stoot dat meestal automatisch af. Omdat tieners op zoek zijn naar hun eigen identiteit, vinden ze het moeilijk om met mensen om te gaan op wie zij niet willen lijken. Dat zegt bij tieners namelijk iets over henzelf. Daarom durven ze soms bijvoorbeeld geen interesse te tonen voor de verzameling foto's van kerkorgels die een groepsgeenoot met autisme wil laten zien. 'De anderen moeten niet denken dat ik ook belangstelling voor die duffe kasten heb!' De ene jongere staat steviger in zijn schoenen dan de andere, is onafhankelijker en heeft meer zelfvertrouwen. Het is belangrijk om hier als jeugdwerker oog voor te hebben. Ook jongeren zonder autisme hebben elk eigen behoeften, zwakke plekken en sterke kanten.

De jeugdwerker kan uit de groep verschillende reacties krijgen voor zijn inzet voor de groepsgeenoot met autisme. Krijgt de jeugdwerker kritiek van de jongeren, dan hebben ze aandacht, begrip of uitleg nodig. Krijgt de jeugdwerker steun, dan kan hij goed samenwerken met de jongeren. Dan werkt de inzet voor elkaar samenbindend. Het kan jongeren een positief gevoel geven als zij zien met hoeveel zorg de jeugdwerker een groepsgeenoot omringt. Zij kunnen zien dat hij zich in wil zetten voor (één van) hen, ook al vertoont iemand moeilijk gedrag. Aandacht voor ieder lid van de groep afzonderlijk mag nooit in het gedrang komen door een groepsgeenoot met autisme. Zo kunnen jongeren merken dat de jeugdwerker hen waardevol vindt en dat hun welzijn belangrijk voor hem is.

Begrip

Als in een groep autisme voorkomt, heeft de jeugdwerker de taak om groepsleden te helpen bij het omgaan met hun groepsgeenoot met autisme. Het is niet makkelijk voor jongeren zich te verplaatsen in iemand met autisme. Nog moeilijker is om te weten hoe je er het beste mee kunt omgaan! Daarom is het nodig dat de groep begrip krijgt van de jeugdwerker. De reacties van iemand met autisme zijn niet altijd leuk. Jongeren hebben erkenning nodig voor hun inzet en voor de last die zij er van kunnen hebben. De jeugdwerker moet dus alert zijn op de interactie tussen jongeren, zodat hij deze erkenning gericht kan geven.

Vervolgens is het belangrijk dat jongeren informatie krijgen over autisme. Als zij weten wat autisme is, kunnen zij vaak meer begrip opbrengen voor hun groepsgeenoot. Als ze zijn manier van denken en gedrag een beetje kunnen verklaren, kunnen ze soms moeilijke of lastige situaties helpen opvangen of voorkomen. Zo kunnen zij zelfs gaan genieten van het contact.

Dan kunnen ze ook mooie en leuke kanten van autisme gaan zien. Mensen met autisme zijn meestal goudeerlijk en je weet wat je aan hen hebt. Ze zijn stipt in het nakomen van

afspraken. Bovendien hebben ze vaak bijzondere talenten, bijvoorbeeld op het gebied van tekenen, muziek of techniek.

Betrekken

Dirk komt niet naar de jeugdvereniging. De jongelui van de gemeente zien hem wel in de zondagse diensten, zij maken dan soms een kort praatje met hem. Dirk heeft weinig vrienden en zit op het speciaal onderwijs. De jeugdwerker heeft Dirk uitgenodigd om ook naar de vereniging te komen. Hij is echter nog niet geweest.

Voor jongeren is het erg belangrijk om vrienden te hebben. Zij zoeken contact met gelijkgestemden of met mensen die ze bewonderen. De meeste jongeren vinden het moeilijk om contact te onderhouden met mensen met wie zij geen raakvlakken hebben. Jongeren zijn hun eigen identiteit aan het ontdekken en ze zoeken daar passende bezigheden en contacten bij uit. Jongeren moeten in eerste instantie vooral geven en investeren als zij contact maken met iemand met autisme.

Houvast

De jeugdclub houdt vanavond haar tweede avond. In de pauze verspreidt de groep zich naar buiten of in de hal. Buiten gaat een groepje voetballen; binnen wordt gezellig bijgepraat. Een van de jeugdleiders zet alvast de stoelen in groepjes voor de activiteit na de pauze. Marieke en Lydia zorgen voor de koffie. Ze hebben cake gebakken en vinden het leuk om dat rond te brengen. Zo kunnen ze even bij iedereen een kijkje nemen. Henri gaat in de zaal op zijn stoel zitten. Hij haalt zijn plakboek uit zijn tas. Vogels kijken is Henri's grote hobby. Als hij buiten is, speurt hij vaak de lucht af. Thuis leest hij graag over vogels en knipt plaatjes uit die hij in een plakboek plakt.

Marieke en Lydia zijn alweer op weg naar de keuken als ze Henri in de zaal zien zitten. Zij brengen ook bij hem koffie en cake. Hij bedankt hen, maar houdt zijn ogen niet af van zijn plakboek. Marieke en Lydia zijn verbaasd. Terug in de keuken barsten ze in lachen uit. Die Henri! Wat een verstrooide professor! Wie gaat er zitten lezen in de pauze?! Onverstoorbaar las hij door!

Jongeren ontwikkelen een eigen kijk op het leven. Zij hebben omgangsvormen geleerd, ervaringen opgedaan en vormen hun eigen mening. Die is nog vaak ongenueanceerd. Discussies zijn vaak heftig en hartstochtelijk. Ze zijn vaak stellig overtuigd van de manier waarop mensen zich behoren te gedragen. In de pauze ga je even chillen, bijpraten of sporten met vrienden, maar lezen...? Dat doe je toch niet. Ze hebben geleerd dat dit niet sociaal is.

Begrip

De avond begint bijna. Het is al tijd. Langzamerhand heeft iedereen een plekje gevonden. Jeroen heeft de beamer al gestart. Daar is hij goed in. Hij is als eerste gaan zitten, voor in de zaal. Daar zit hij altijd. Het is niet druk. De anderen zitten meer achterin. Tom komt te laat binnen, maar de groep is nog niet begonnen. Hij lacht en groet zijn vrienden. Hij ziet Jeroen alleen zitten en ploft naast hem neer: "Ha die Jeroen! Heb jij weer een eersteklas kaartje gekocht?" Jeroen kijkt naar de groepsleider. Die staat al voor de groep en gaat nu vast beginnen. "Hoi Tom!" groet Jeroen terug. Tom wil een praatje maken. Hij vertelt waardoor hij zo laat was en vraagt wat Jeroen heeft gedaan. Jeroen geeft geen antwoord en kijkt niet naar Tom. Hij kijkt naar de groepsleider. Ze zullen nu toch echt wel gaan beginnen. Tom haakt af. Hij vangt een blik op van Bart en trekt een gezicht: "Die Jeroen, ook een vreemde gast!"

Jongeren die bereid zijn in anderen te investeren, vinden het moeilijk als zij daar geen respons op krijgen. Ze verwachten contact of dankbaarheid. Als zo'n reactie uitblijft, voelen mensen zich al snel opgelaten, afgewezen of verongelijkt. Het vraagt zelfverloochening om dan te kijken waar de teleurstellende reactie vandaan komt en je in te leven in de ander.

Beleving

Marion heeft een inleiding gehouden over Johannes 15. Ze is er lang mee bezig geweest en de woorden van Jezus raken haar diep. Marion heeft zich herkend in de onvruchtbare rank, maar het troostte haar dat Jezus zegt dat Hij voor de vrucht zal zorgen. Nu zit Marion met Bas, Anne en Twan in een groepje om vragen over dit onderwerp te bespreken. Bas leest de eerste vraag. Het duizelt Twan. Jezus die zegt dat Hij de Ware Wijnstok is, Zijn Vader de Landman, mensen de ranken. Twan is met zijn ouders naar Frankrijk geweest en heeft daar bergen gezien met wijnstokken. Hij heeft ook Franse wijn geproefd, maar daar begint hij niet meer aan. Het gaf een vreemd gevoel in zijn mond en in z'n hoofd. Wat leest Bas nu? Veel vrucht dragen? Op de Franse markten lagen de vruchten mooi opgestapeld. Zijn vader had een tas vol gekocht. Daar hadden ze toen de hele middag mee lopen sjouwen. Marion ergert zich. Waarom zegt Twan niks? Hij doet helemaal niet mee. Hij kijkt steeds naar de klok. Is hij het soms beu? Juist nu het zo mooi is. Misschien is hij verlegen, denkt Marion dan mild. Ze zal hem een beetje helpen. Ze vraagt hoe Twan dat ervaart. Het zweet breekt Twan uit. Hij staat bruusk op en loopt weg. Marion kijkt hem verbluft na. Ze is ook verontwaardigd. Wat doet Twan stom. Voor haar is de avond verknoeid en het was juist zo mooi. Tranen springen in haar ogen.

Jongeren kunnen heel enthousiast zijn en zich met hart en ziel inzetten. Het hoort bij hun leeftijd om dingen super leuk of extreem stom te vinden. Ze kunnen diep ontroerd zijn door dingen die hen raken. Jongeren die dit graag delen, krijgen hiervoor graag begrip. Als er dan een negatieve reactie op komt, raakt dit hen dubbel. Omdat de reactie niet leuk is, maar ook omdat ze zich daardoor als persoon afgewezen voelen.

Handreikingen

Jongeren die contact hebben met iemand die autisme heeft, hebben erkenning nodig. Dat kan van de jeugdwerker of anderen. Deze erkenning bestaat uit twee onmisbare elementen: erkenning voor de inzet van de jongeren en erkenning van de last die de jongeren kunnen ervaren. Wees alert zodat je deze elementen herkent en zoek een gelegenheid om de erkenning in een onderonsje te kunnen geven.

Als jongeren deze erkenning gekregen hebben, is het belangrijk hen uit te nodigen om zich te verdiepen in de wereld van autisme en specifiek in hun groepsgenoot met autisme. Onderzoek welke jongeren in de groep bereid zijn dit te doen. Vraag dit aan de jongeren zelf, betrek hen bij de inzet die je wilt doen voor de persoon met autisme, vraag om hun mening en laat hen meedenken. Deze jongeren kunnen gaan functioneren als buddy (maatje). Het is mooi als een groepje van drie à vier jongeren bereid is om zich extra te inzetten. De continuïteit is dan meer gewaarborgd. Zo kunnen zij elkaar aflossen, samen de zorg opnemen en hebben ze gezelligheid van elkaar.

Leidinggevenden en een groepje buddy's kunnen op veel manieren deelname van iemand met autisme aan het jeugdwerk vergemakkelijken. Een paar voorbeelden:

- bedenk en verzorg samen een uitnodiging
- ga samen op bezoek bij de jongere thuis
- bereid samen met de jongere voor hoe de hele groep geïnformeerd kan worden over de vorm van autisme die het groepslid heeft (betrek indien mogelijk ook de ouders)
- bedenk met het groepje buddy's wat zij voor de jongere met autisme kunnen doen: ophalen en thuis brengen, het programma visueel maken, bijzondere activiteiten met hem doorspreken, enzovoorts

Welke begeleiding nodig is, is afhankelijk van de vorm van autisme die de jongere heeft. Als jeugdwerkers en buddy's samenwerken met de jongere zelf en met zijn ouders, kan dat een dynamische ontdekkingstocht zijn. De gemaakte plannen vragen steeds opnieuw afstemming. De jeugdwerker heeft de eindverantwoordelijkheid. Hij moet dus zorgen dat hij goed op de hoogte is van alle verwickelingen.

Samenwerken met buddy's is belangrijk, maar het is nodig om de hele groep erbij te betrekken. Wees open over de afspraken rond de begeleiding van de jongere met autisme. Dat kan bijvoorbeeld op de volgende manieren:

- leg indien mogelijk opvallend of negatief gedrag uit en vertel wat de groep eventueel kan doen om te helpen (en te voorkomen)
- instrueer de jongeren hoe ze met de jongere met autisme om kunnen gaan
- leg aan de groep uit wat er gebeurt, wanneer er zich een bijzondere situatie voordoet
- vraag of de groep een leidinggevende wil waarschuwen als er iets mis gaat
- verdeel de aandacht en laat het onderwerp autisme niet overheersen

De jeugdwerker kan jongeren niet dwingen iets extra's voor anderen te doen. Elk groepslid heeft zijn eigen mogelijkheden en beperkingen. Wel mag hij respect en acceptatie van elk groepslid vragen. Dat is nodig voor een positieve sfeer in de groep. Jongeren kunnen misschien zelf praktische dingen bedenken waardoor zij minder last hebben van de situatie.

Betrekken

Als jeugdwerker heb je gezien dat Mark en Sjoerd in de kerk met Dirk hebben gepraat. Op de volgende bijeenkomst zoek je hen op: "Hé, jongens, ik zag jullie zondag met Dirk praten! Wat leuk dat jullie hem opgezocht hebben! Zullen we eens naar hem toe gaan, om te vragen of hij ook op de club wil komen?"

Waardeer elk positief initiatief van de jongeren. Vraag naar hun ervaringen hun mogelijkheden en hun mening. Misschien kunnen Mark en Sjoerd de buddy's worden, die Dirk kunnen betrekken bij het jeugdwerk. Of dat lukt, hangt natuurlijk ook van Dirk af. Wat heeft Dirk nodig om te komen? Of is zijn komst te veel gevraagd? In dat geval kunnen jongeren met autisme op een andere manier merken dat ze in de gemeente gezien en gewaardeerd worden:

- spreek hen aan als je hen ergens ziet
- stuur een kaartje bij een verjaardag, ziekte, slagen, of andere belangrijke gebeurtenis
- ga op bezoek, ga eens ergens wat drinken of een ijsje eten
- nodig hen uit voor een bijzondere avond en bereid deze bijeenkomst samen voor

Het is belangrijk dat de jeugdwerker initiatief neemt. Het is extra mooi als jongeren uit de groep daarbij betrokken kunnen en willen zijn.

Houvast

Marieke en Lydia lachen nog steeds als de groepsleider de keuken in komt. “Jullie hebben een heerlijke cake gebakken, zeg! En zelfs Henri hebben jullie persoonlijk bediend!”

Al vonden Marieke en Lydia het gek dat Henri apart zat, ze hebben hem niet overgeslagen. Ze lachen pas in de keuken en niet recht in zijn gezicht. Ze houden dus rekening met Henri's gevoelens. Dat is inzet die benoemd mag worden. Het is niet vreemd dat Marieke en Lydia het gek vinden dat Henri leest. Hij is immers de enige die dat doet. De jeugdwerker buigt het uitlachen positief om door de aandacht voor Henri zo naar de meiden te benoemen. Daarna kan hij hen uitleggen waarom Henri zijn plakboek pakt. Als de meisjes begrijpen dat een pauze voor Henri veel onduidelijkheid geeft, kunnen zij zijn gedrag met andere ogen gaan bekijken. Als zij weten dat Henri houvast zoekt in zijn vertrouwde plakboek, zien ze zijn gedrag niet meer als asociaal. Misschien beseffen ze dat uitlachen Henri niet helpt en kunnen ze hem helpen om op een andere manier contact te maken. En als dat te veel gevraagd is, blijft het nog steeds een prima actie om hem in zijn moment van rust te voorzien van koffie en cake.

Begrip

Het is pauze. Tom staat bij zijn vrienden. De groepsleider loopt naar hem toe. “Wat leuk dat je naast Jeroen ging zitten! Of was er geen plek meer bij je vrienden?” Tom wordt rood. “O ja, maar ik dacht: Hij zit daar zo in z'n eentje! Dat vond ik een beetje sneu.”

De groepsleider die alert is op de interacties in de groep, ziet dat Tom naast Jeroen gaat zitten. Dat geeft hem de kans om een praatje te maken en zijn waardering voor Toms inzet te laten merken. De leider kan vragen hoe het contact met Jeroen verliep. Dan kan Tom vertellen dat hij het lastig vond, omdat Jeroen hem niet aankeek. Ook al weet Tom dat Jeroen autisme heeft, het blijft vreemd aanvoelen als iemand je niet aankijkt en nauwelijks antwoord geeft. Het is niet gek dat dit Tom opvalt. De groepsleider kan hiervoor begrip uitspreken, de reactie van Jeroen is niet leuk voor Tom. Hij was expres niet bij zijn vrienden gaan zitten, en dan gaat Jeroen niet op het contact in. Daarna kan de groepsleider uitleggen waarom Jeroen dit zo doet. Als er al uitleg is gegeven over het autisme van Jeroen, kan daarnaar verwezen worden in deze specifieke situatie. Zo kan hij Tom helpen begrijpen dat Jeroen structuur nodig heeft, dat hij niet veel prikkels kan verdragen, niet alle humor begrijpt en dat hij zich ingezet heeft door de beamer gereed te maken. Het is elke keer afweten wanneer je extra uitleg geeft en wanneer niet. Daarbij is een positieve insteek belangrijk. De investering van Tom was erg duidelijk. Die mag gewaardeerd worden. Of het nodig is om het gedrag van Jeroen uit te leggen, hangt af van de reactie van Tom en van de inschatting van de jeugdwerker.

Beleving

De leiding van de groep verdeelt zich. De één gaat naar Twan toe. De ander komt bij het groepje van Marion zitten. Zij kan haar tranen niet tegenhouden. Ze voelt zich verward en is boos en verdrietig tegelijk. 'Hé, de spreekster van vanavond in tranen, wat is er aan de hand?'

De jeugdwerker doet er goed aan bij de gevoelens van de groep stil te staan. Voor verdriet over een negatieve of onbegrijpelijke reactie moet ruimte en begrip zijn. Het is weer een afweging wat hij daarna het beste kan doen. Hij kan de aandacht weer ombuigen naar het onderwerp, de volgende vraag oppakken, of vragen wat Marion zo heeft geraakt in het thema. Op die manier blijft de aandacht voor het autisme beperkt en kan het onderwerp weer centraal staan. Hij kan voorstellen om later nog even terug te komen op het gedrag van Twan. Zit dit Marion zo hoog dat zij er niet overheen kan stappen, dan is het nodig om uit te leggen dat dit onderwerp voor Twan te moeilijk was, te abstract.

Twan kan er niets aan doen dat dit onderwerp voor hem te moeilijk is. Misschien kan de groep bedenken hoe ze hier in het vervolg mee om kunnen gaan. Samen met Twan kan de leiding afspraken maken hoe hij aangeeft dat het hem te veel wordt. Hij kan dit mondeling duidelijk maken, of inderdaad weglopen. Als de groep van tevoren weet dat dit kan gebeuren, heeft het minder impact en kunnen ze er meer begrip voor opbrengen.

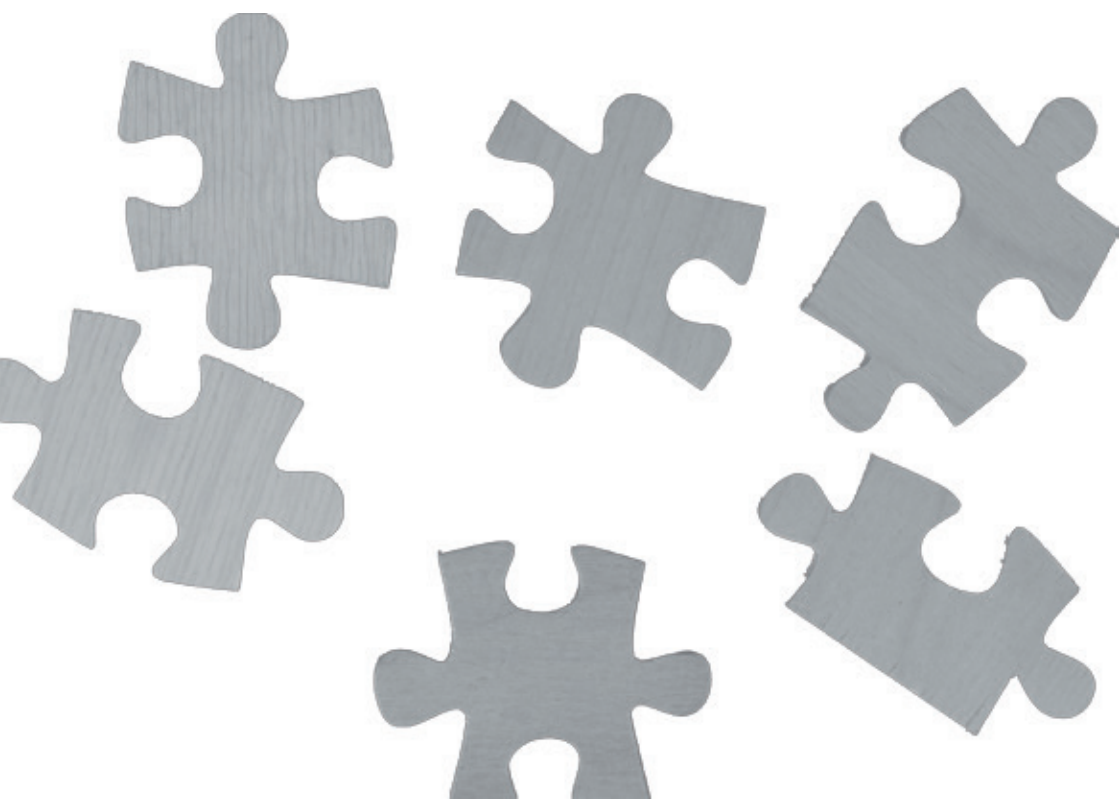
De jeugdwerker heeft de taak om moeilijke onderwerpen uit te leggen, maar hij kan dit ook samen met de groep doen. Is er een groepje buddy's dat begrijpt waarom beeldtaal moeilijk is voor Twan, dan kan de leiding met hen het onderwerp voorbereiden. Ze kunnen helpen om de beeldtaal van tevoren uit te leggen, visueel te maken, of de concrete begrippen erbij in te vullen. Zo kan Twan het onderwerp beter volgen. Geduld en herhaling is nodig! Als Twan liever alleen luistert, kan dat natuurlijk ook. Een andere afspraak kan zijn dat hij geen beurt krijgt, maar zelf een beurt neemt als hij wat wil zeggen of vragen. Uitleg en afspraken zijn dus ook nodig. Het is belangrijk om in te schatten in hoeverre de groep hiermee belast kan worden. Luister goed naar hun reactie en stem daarop af. Let goed op hun inzet en waardeer deze!

Tips voor het omgaan met de groep

- verdiep je in de jongeren, zij zijn heel verschillend! Zo kun je maatwerk leveren
- geef complimenten aan alle groepsleden en benader hen positief
- bied ieder groepslid individuele aandacht
- geef ieder groepslid erkenning: zowel voor zijn of haar inzet als voor de last die iemand ervaart
- wees consequent in alles wat je zegt en doet
- zorg voor een duidelijke structuur voor de hele groep; visualiseer deze structuur op een bord of scherm. Dat is voor iedereen prettig
- houd instructies kort en bondig
- gebruik afbeeldingen om de Bijbelgedeeltes en/of thema's uit te leggen
- geef een jongere met autisme eventueel een maatje/buddy, zodat hij daardoor gemakkelijker aansluiting krijgt bij de groep
- geef van te voren aan als je iets anders gaat doen dan anders, zodat de jongere met autisme weet wat hij kan verwachten. Vertel concreet wat de nieuwe invulling/activiteit is. Dit voorkomt dat de jongere met autisme angstig wordt door een plotselinge verandering
- zorg dat er geen tijd is waarin 'niets' wordt gedaan. Voor veel jongeren geldt: niet ingevulde tijd is kliertijd. Bied hier spelletjes aan en laat de jongeren weten wat er van hen verwacht wordt
- bereid de inhoud goed voor
- houd de interactie in de gaten. 'Lees' ook de gezichten van de jongeren. Stuur zo nodig bij
- wees nuchter. Je hoeft geen professional te zijn om met jongeren om te gaan. Als de jongeren inzet en een warm hart merken, is het niet erg als niet alles perfect gaat
- leef vanuit de liefde van God⁵. De Heere Jezus was met innerlijke ontferming bewogen over de mensen; Hij zag hun noden en hun behoeften. Jeugdwerkers mogen voortdurend bij Hem aankloppen voor wijsheid. *En indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begere, Die een iegelijk mildelijk geeft, en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden* (Jakobus 1: 5)

---

5 Lukas 10: 27: Gij zult de Heere Uw God liefhebben, uit geheel uw hart, en uit geheel uw ziel, en uit geheel uw kracht, en uit geheel uw verstand; en uw naaste als uzelfen.

5 Een beetje autistisch!?

mevr. I.M. Janse

Autistisch is misschien nog net geen scheldwoord, maar als dit van je gezegd wordt, wordt er al snel gedacht dat er een steekje aan je los zit! Mensen gebruiken het woord 'autistisch' vaak makkelijk, maar wat betekent het eigenlijk als je autistisch bent? En hoe kun je het beste omgaan met iemand met autisme in de groep. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe jongeren met elkaar en met jongeren met autisme om kunnen gaan.

Wat betekent autisme?

Iemand kan stil zijn, een beetje onhandig, erg verlegen, driftig, eigenwijs of een beetje bang. Er zijn zoveel verschillende mensen op de wereld. Maar of die eigenschappen met autisme te maken hebben, moet eerst door deskundigen onderzocht worden.

Streepjescodes

En wat als de uitslag van het onderzoek 'autisme' is? Dan zijn er nog heel veel verschillen per persoon. Vergelijk het maar met streepjescodes. De ene streepjescode heeft veel dikke strepen, de andere heeft veel dunne strepen; er zijn heel veel verschillende streepjescodes. Zo is ook autisme verschillend per mens.

Joost kan niet goed tegen dingen die anders gaan, Arianne heeft daar niet zo'n last van. Andries kan moeilijk contact maken, bij Janneke gaat dit wel goed. Rob gebruikt graag moeilijke woorden, Hans weet alles van treinen.

Die bijzonderheden horen soms bij autisme. Maar ook een beetje bij iedereen. Ieder mens heeft wel een paar streepjes van de 'autismecode'. Wie vindt het leuk dat het programma dat hij van te voren bedacht heeft, helemaal verandert omdat er ineens iets onverwachts gebeurt? De meeste mensen met autisme kunnen daar slecht tegen, maar mensen zonder autisme vinden dat ook niet leuk.

Puzzelstukjes

Alle gebeurtenissen komen in het hoofd van iemand met autisme binnen in de vorm van puzzelstukjes die door elkaar liggen. Zo iemand heeft daarom tijd nodig om te begrijpen wat er om hem heen gebeurt. Het kan dus even duren voordat iemand het begrijpt of kan reageren. Vaak is er ondertussen al weer iets gebeurd of gezegd: wéér een nieuwe puzzel. Daar wordt hij moe, boos of bang van, dat ligt er maar net aan. Alles is zo onduidelijk.

Prikkels

Omdat mensen met autisme zoveel moeten puzzelen, hebben ze vaak veel last van prikkels. Dat kan van alles zijn: licht, geluid, oogcontact of aanrakingen. Het kan allemaal afleiden bij het puzzelen naar de duidelijkheid. Bovendien kan iemand zenuwachtig, boos, of bang worden door te veel prikkels. Dat kun je dan vaak merken aan iemands gedrag. Lastig voor die persoon, maar ook voor jou.

Hoe kun je het beste omgaan met iemand die autisme heeft?

Duidelijkheid

Mensen met autisme hebben heel veel duidelijkheid nodig. Dat helpt bij het puzzelen. Een paar woorden zijn dan heel belangrijk: WIE, WAT, WAAR, WANNEER en HOE. Bijvoorbeeld: Wie gaan er vanavond mee naar de club? Wat gaan we doen? Waar moeten we zijn (bijvoorbeeld, in welke ruimte)? Wanneer beginnen we? Hoe gaan we er naar toe?

Inleven

De meeste mensen met autisme vinden het moeilijk om zich in anderen in te leven. Dat geeft moeilijkheden in het sociaal contact. Zij kunnen zich de gevoelens van andere mensen niet goed indenken. Jongeren die geen autisme hebben, kunnen zich meestal beter voorstellen wat een ander voor gevoelens heeft. Dat betekent dat zij zich gemakkelijker kunnen afstemmen op iemand die autisme heeft dan andersom. Dat betekent dat je heel veel moet geven! Maar je kunt er ook veel voor terug krijgen. Mensen met autisme hebben echter ook hun sterke kanten en fijne eigenschappen.

Tips

Verdiepen

- werk samen met de leiding, geef duidelijk aan wat je moeilijk vindt in de omgang met je groepsgenoot met autisme, wat je opmerkt of welke vragen je hebt
- spreek af wie er buddy (maatje) wil zijn voor deze groepsgenoot
- maak een groepje met drie of vier buddy's, zodat je elkaar kunt aflossen en de verantwoordelijkheid kunt delen
- probeer te weten te komen wat voor soort autisme iemand heeft. Vraag de leiding om uitleg
- praat met je groepsgenoot met autisme en vraag wat hij prettig vindt of waar hij last van heeft en wat hem helpt

- als het moeilijk blijft om iemand met autisme bij de groep te betrekken, overleg dan of het zinvol is om met de leiding op bezoek te gaan bij je groepsgenoot. Misschien kunnen zijn ouders ook goede tips geven
- probeer de talenten van je groepsgenoot met autisme te ontdekken

Communiceren

- wees duidelijk; zeg wat er gaat gebeuren: wie, waar, wanneer en hoe
- geef duidelijk je eigen wensen aan; spreek bijvoorbeeld van te voren af hoe lang je meedoet met een spel
- vertel veranderingen van tevoren
- praat over één ding tegelijk
- wacht tot de ander je begrijpt; dat kan wat langer duren
- wees duidelijk; gebruik korte zinnen
- betrek de ander bij het gesprek of de activiteit
- verduidelijk, indien nodig, met plaatjes of voorwerpen
- heb geduld

Iemand met autisme in jouw groep?

Sven

Gezellig sta je met de groep buiten te praten. Het is bijna tijd om te beginnen. De leiding heeft al geroepen. Als jullie naar binnen gaan, zit Sven al op de eerste rij. Daar zit hij altijd. Hij was vroeg en zit startklaar. Je gaat naast hem zitten en je grapt: “Hé, heb je weer een kaartje voor de eerste rang?” Je maakt even een praatje. Sven groet jou, maar kijkt je niet aan. Hij lacht niet en zegt niets meer. Hij kijkt naar de klok. Wat moet je nu?

Sven heeft autisme. Daarom is hij graag op tijd. Het zal niet vaak voorkomen dat Sven te laat komt of een afspraak vergeet. Hij zit graag op dezelfde plek en wil graag dat alles duidelijk is. Buiten een praatje maken, vindt hij niet duidelijk. Waar praat je over, met wie? Waar ga je staan, tot hoe lang kun je nog praten? Sven weet dat niet. Dat vindt hij lastig. Hij weet wel hoe laat de avond begint. Daarom gaat hij alvast zitten. Sven vindt het leuk dat je naast hem komt zitten. Maar wat je zegt, begrijpt hij niet. Een kaartje? Dat heeft hij niet. Sven kijkt niet naar je, want dan ziet hij je ogen. Hij weet niet goed wat ogen bedoelen. En moet hij nog gaan praten? Het is toch tijd om te beginnen? Dan is iedereen stil en de groepsleider zal gaan praten. Dan wordt het weer duidelijk!

Echt auti

- tijd is tijd, afspraak is afspraak
- sociaal contact is ingewikkeld
- inleven is moeilijk
- humor is niet te begrijpen
- liever geen oogcontact
- al snel te veel prikkels
- structuur geeft houvast

Tips

- blijf iemand betrekken bij de groep
- verplaats je in de ander
- sluit aan bij de beleving van je groepsgenoot
- gebruik duidelijke taal, maak korte zinnen
- vermijd grapjes of leg ze uit

Mieke

Mieke heeft een inleiding gehouden over de goede Herder. Jullie gaan in groepjes bij elkaar zitten, om vragen te bespreken. De vragen gaan over geloof in de goede Herder, wanneer je bij de kudde hoort. Er is een open sfeer en iedereen doet serieus mee. Behalve Bart. Hij heeft zijn gsm gepakt en is daarop bezig. Je kijkt eens verstoord naar hem, maar hij lacht erom en gaat gewoon door. Irritant.

Wat een herder is, weet Bart natuurlijk. Die zorgt voor een kudde schapen. Maar wat heeft dat te maken met geloven? En of hij bij een kudde hoort? Nee natuurlijk niet, hij is toch geen schaap. Lastig trouwens, in een groepje praten. Wie gaat er nu wat zeggen? Zojuist heeft Mieke de inleiding gehouden, toen was iedereen gelukkig stil. Maar nu praten ze allemaal; soms zelfs door elkaar. Moet hij soms ook wat zeggen? Hij zou niet

weten wat. Hoe lang gaat dit eigenlijk duren? Bart pakt zijn mobiel. Daar ziet hij de tijd. Zijn mobieltje voelt lekker in zijn hand. Hij doet er vaak een spelletje op. Daar wordt hij lekker rustig van. Bart start het spel. Hij kijkt even op en lacht naar iemand die naar hem kijkt. Hij concentreert zich op het spel.

Echt auti

- praten over gevoelens is moeilijk
- figuurlijk taalgebruik en beeldtaal in de Bijbel is moeilijk te begrijpen
- gebaren of gezichtsuitdrukkingen zijn onbegrijpelijk
- structuur en bekende dingen geven houvast

Tips

- zeg duidelijk wat je van iemand verwacht
- leg beelden en figuurlijk taalgebruik uit
- gebruik afbeeldingen om te verduidelijken
- geef duidelijkheid: wie, wat, wanneer, waar, hoe
- gebruik geen gebaren, maar woorden

Talent

Is autisme alleen maar vervelend? Nee, ieder mens heeft leuke en minder leuke kanten. Mensen met autisme zijn goudeerlijk en je weet precies wat je aan hen hebt. Ze zijn stipt in het nakomen van afspraken. Bovendien hebben ze vaak bijzondere talenten. Bijvoorbeeld tekenen, muziek of rekenen.

Uniek

De Heere God heeft iedereen verschillend geschapen. Ieder mens is voor Hem waardevol. Als je je verdiept in een persoon met autisme, zul je merken dat je kunt gaan genieten van iemands eigenheid. Ieder mens is uniek! Hoe meer je te weten komt van

autisme, hoe meer je gaat kijken door een 'autibril'. Dat is een bril waardoor je goed gaat begrijpen hoe iemand met autisme denkt en wat iemand nodig heeft. Daardoor kun je veel begrijpen, inleven, helpen en genieten.

Veel plezier!

Aanbevolen literatuur en websites

Bruin de, Colette - Uitgeverij Graviant 2004

Geef me de vijf

Dit boek is geschreven voor ouders en opvoeders. Een kind met autisme opvoeden en begeleiden, hoe doe je dat? Daarover gaat dit boek. Het is geschreven vanuit de behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid die het kind met autisme nodig heeft. Het kind vraagt als het ware van ons: “Geef me de 5”. Of anders gezegd: wat is mijn taak, hoe voer ik hem uit, waar vindt het plaats, wanneer moet ik het doen, en wie is erbij betrokken?

Delfos, Martine

De wereld van Luuk

‘De wereld van Luuk’ is een therapeutisch verhaal voor kinderen van ongeveer 6 tot 10 jaar. Het is bedoeld voor kinderen die autisme hebben. Het kan ook als voorlichtingsboek gebruikt worden om kinderen duidelijk te maken wat autisme is en hoe je ermee om kunt gaan. Dit boek is een hulpmiddel om de problematiek uit te leggen en bespreekbaar te maken.

Delfos, Martine

Een vreemde wereld

In ‘Een vreemde wereld’ beschrijft Martine Delfos de wereld zoals mensen met een stoornis binnen het autismespectrum die ervaren. Extra aandacht besteedt zij aan kinderen en volwassenen met een autistische stoornis die een normale of boven gemiddelde intelligentie hebben: het syndroom van Asperger en PDD-NOS.

Delfos, Martine en Gottmer, Marijke - Uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum

Leven met autisme

In dit boek schetsen de schrijvers wat autisme betekent voor de mensen zelf en hun omgeving. Zij beschrijven op respectvolle en heldere wijze de kracht en de kwetsbaarheid van mensen met een autistische stoornis. Hierbij worden waardevolle tips gegeven voor het omgaan met de problematische kanten van het leven met autisme.

Leguijt, Jacco - Uitgeverij Boekencentrum

Mijn eigen wereld

De 16-jarige Jacco Leguijt vertelt hoe het is om autisme te hebben. In plechtige en unieke woorden beschrijft hij zijn leven, dat heel anders is dan van een gewone 16-jarige jongen. Elke onverwachte gebeurtenis brengt hem compleet uit zijn evenwicht. In dit boek staan naast zijn levensverhaal ook bijdragen van zijn moeder Guurtje, vader, broertje en zus.

Rietveld, A.N.- Uitgeverij Sytse S. Algera's Comic Watch

Jij bent waardevol

Ouders en kinderen met autisme ervaren iedere dag hoeveel problemen autisme veroorzaakt. Kinderen met autisme kunnen moeilijk afstand nemen van de concrete werkelijkheid en hebben moeite met verbeelding. Ds. Rietveld tracht hen te begrijpen en pastoraal nabij te zijn.

Sabin, Ellen - Uitgeverij Pica

Weet jij wat autisme is?

Dit doe-boek is speciaal geschreven voor kinderen die een klasgenoot, vriendje, broertje of zusje hebben met autisme. Door middel van toegankelijke stof en leuke oefeningen wordt uitgelegd wat autisme is, en hoe het is om autisme te hebben. Op een speelse manier krijgt de jonge lezer begrip voor kinderen met autisme en leert zo rekening met hen te houden. Respect krijgen voor en het leren accepteren van iemand die een beetje 'anders' is, zijn daarbij de belangrijkste doelstellingen.

Schaap-Jonker, dr. Hanneke en Van Schothorst, Jannine - Uitgeverij Jongbloed

Veilig bij God, over autisme, geloof en kerk

In dit boek worden de resultaten gepresenteerd van een uniek onderzoek naar de geloofsbeleving van mensen met een autisme spectrum stoornis. Vervolgens wordt beschreven wat de resultaten betekenen voor het omgaan met geloof en Bijbel: thuis, in het gezin, op school en in de kerk. Dit boek wil herkenning en praktische handreikingen bieden aan mensen met autisme, familie, gemeenteleden en professionals.

Vermeulen, Peter - EPO 1999, i.s.m. Vlaamse dienst voor autisme

Brein bedriegt, als autisme niet op autisme lijkt

In dit boek rekent Peter Vermeulen af met enkele hardnekkige misverstanden. Autisme zit aan de binnenkant, het zien van autisme aan de buitenkant bij normaal begaafden is niet zo eenvoudig. De auteur herleest en onderzoekt kritisch de oorspronkelijke publicatie van Hans Asperger (1944).

Vermeulen, Peter - EPO 1999, i.s.m. Vlaamse dienst voor autisme

Dit is de titel

De titel van 'Dit is de titel' geeft treffend weer waar dit boek over gaat: over autistisch denken. Mensen met autisme hebben een specifieke wijze van denken. Rechthoekig en rigide maar tegelijkertijd helder en zuiver. Peter Vermeulen tracht op zeer concrete wijze inzicht in deze manier van denken te geven.

Vermeulen, Peter - Uitgeverij Acco

Een gesloten boek

Over autisme en emoties. Een verwaarloosd thema. Onder andere over gevoelens en uiten, herkennen en begrijpen En over mensen inzicht geven in hun autisme.

Websites

www.autisme-nva.nl

www.autismeinfocentrum.nl

www.helpendehanden.nl/autismeindekerk

www.autistisch-spectrum.nl

www.oudersenrugzak.nl

www.pictomaat.nl

www.sclera.be

www.balansdigitaal.nl

www.pgb.nl

E-mailadvies pastoraat

Ambtsdragers, pastoraal werkers of jeugdwerkleiders komen vroeg of laat in contact met gemeenteleden die psychische problemen hebben. Zij geven pastorale begeleiding en advies aan deze groep mensen en hun gezin/omgeving. Soms lopen ze daarbij tegen hun grenzen aan. Een pastorant is immers geen hulpverlener. Even ruggespraak houden met iemand die verstand heeft van psychische problematiek kan dan helpen. Deze mogelijkheid biedt OptiMent, onderdeel van Eleos, met het e-mailadvies voor pastoraat.

De dienstverlening omvat een aantal e-mailcontacten waarin een hulpverlener ingaat op een adviesvraag. De pastorant legt een situatie voor en de hulpverlener probeert zo goed mogelijk advies te geven om inzicht in de situatie te verbeteren. Medewerkers van OptiMent kunnen via de e-mail geen diagnose stellen. Wel kunnen zij het advies geven om de pastorant te wijzen op de mogelijkheden van hulpverlening. Zijn er vragen over de werkwijze binnen de hulpverlening of over het hulpaanbod van verschillende organisaties, dan kunnen die concreet worden beantwoord.

Het e-mailadviesteam bestaat naast hulpverleners van OptiMent ook uit hulpverleners van Stichting Schuilplaats en De Vluchtheuvel. In principe bestaat de service uit maximaal drie mailcontacten. Lukt het niet om een vraag naar wens te beantwoorden, dan zal de medewerker wijzen op andere mogelijkheden om contact te zoeken met een hulpverlener. Daarbij valt te denken aan het telefonisch spreekuur van de verschillende organisaties.

Meer informatie

www.optiment.eu

Informatie organisaties

Eleos

Eleos is een landelijk werkende ggz-instelling met vestigingen verspreid over het hele land. Eleos biedt hulp en begeleiding aan mensen die lijden aan psychiatrische en ernstige psychosociale problemen. Kenmerkend voor Eleos is dat de hulp geboden wordt vanuit een gereformeerde levens- en geloofsovertuiging.

Het hulpaanbod van Eleos is veelzijdig en bestaat uit:

- ambulante zorg voor jongeren en volwassenen
- klinische en dagklinische zorg voor volwassenen in (dag)kliniek 'de fontein
- dagklinische zorg voor adolescenten
- beschermend wonen en ambulante woonbegeleiding
- dagbesteding en arbeidsrehabilitatie

OPTiMent

OptiMent is een onderdeel van Eleos voor eerstelijns psychologische hulpverlening en preventie en dienstverlening. Binnen OptiMent bieden eerstelijnspsychologen in maximaal acht gesprekken behandeling aan (jong)volwassenen met lichte tot matig ernstige psychische klachten.

Preventie richt zich op het voorkómen van psychische problemen. Door middel van voorlichting, cursussen en trainingen probeert OptiMent mensen bewust te maken van risico's op en symptomen van psychische problemen. Voorbeelden zijn: een preventieve cursus voor broers en zussen van kinderen met autisme en een cursus voor partners van mensen met autisme.

Dienstverlening richt zich op kerken, scholen, vrijwilligers en anderen die voorlichting of advies wensen bij het omgaan met psychische problemen. De dienstverlening wordt geboden in de vorm van consultatie, lezingen, trainingen en workshops.

Meer informatie

Eleos

Postbus 306

3430 NX NIEUWEGEIN

t 030 600 85 40 > e info@eleos.nl

i www.eleos.nl > www.optiment.eu > www.mindguide.nl

SGJ Christelijke Jeugdzorg

SGJ Christelijke Jeugdzorg is een landelijk werkende instelling voor iedereen die advies of hulp nodig heeft bij opvoedingsproblemen, ontwikkelingsproblemen en/of gedragsproblemen van jongeren tot 18 jaar oud.

T 033 475 33 00

E toegang@sgj.nl

Het reguliere aanbod van SGJ bestaat uit intensieve ambulante zorg, pleegzorg, residentiële zorg, gezinsvoogdij en voogdij. Daarnaast biedt SGJ (op basis van een Pgb) intensieve ambulante kind- en gezinsbegeleiding en logeeropvang voor gezinnen met kinderen met gedragsproblemen en/of een lichte verstandelijke beperking.

SGJ houdt zich ook bezig met preventie. Door middel van trainingen en cursussen worden kinderen, jongeren en ouders ondersteund wanneer zij vragen of zorgen hebben met betrekking tot opgroeien, opvoeden en ontwikkelen, om zo problemen te voorkomen of tijdig te onderkennen.

Christelijke Jeugdzorg

Meer informatie

SGJ Christelijke Jeugdzorg

Postbus 1564

3812 CC AMERSFOORT

t 033 422 69 00 > e info@sgj.nl

i www.sgj.nl

Op weg met de ander

Op weg met de ander is de Hervormde vereniging van en voor mensen met een handicap. Doel is de christelijke gemeente bewust maken van de plaats, die mensen met een beperking innemen in kerk en maatschappij. Daarbij behoren ook mogelijkheden voor contact en ontmoeting en het bieden van hulp aan mensen met een beperking bij werk, wonen en welzijn. Uitgangspunt is de Bijbelse opdracht oog te hebben voor alle mensen, die hulp nodig hebben, als volwaardige leden van de gemeente.

Er worden vele activiteiten georganiseerd, zoals:

- geven van voorlichting, toerusting en informatie
- uitgave van een contactblad
- vormen van plaatselijke en regionale werkgroepen
- ontmoetingsdagen voor jongeren en voor gezinnen met een verstandelijk gehandicapt kind
- adviseren en begeleiden bij het opzetten van woon-/logeervoorzieningen
- attenderen op toegankelijkheid van kerk- en verenigingsgebouwen

Samen met HGJB en de Bond van Hervormde Zondagsscholen is het Loket Gelijke Zorg gevormd: een centraal aanspreekpunt voor vragen over materialen en instructie voor catechese, zondagsschool en clubwerk van gemeenteleden met een handicap. Het werk wordt gedaan door twee staffunctionarissen, samen met een team van vrijwilligers.

OP WEG MET DE ANDER

Meer informatie

Op weg met de ander

Standerdmolen 8-227

3995 AA HOUTEN

t 030 693 28 27 > e info@opwegmetdeander.nl

i www.opwegmetdeander.nl

